

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №10 (48)
(кастрычнік)

www.lit-bel.org www.novychas.gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

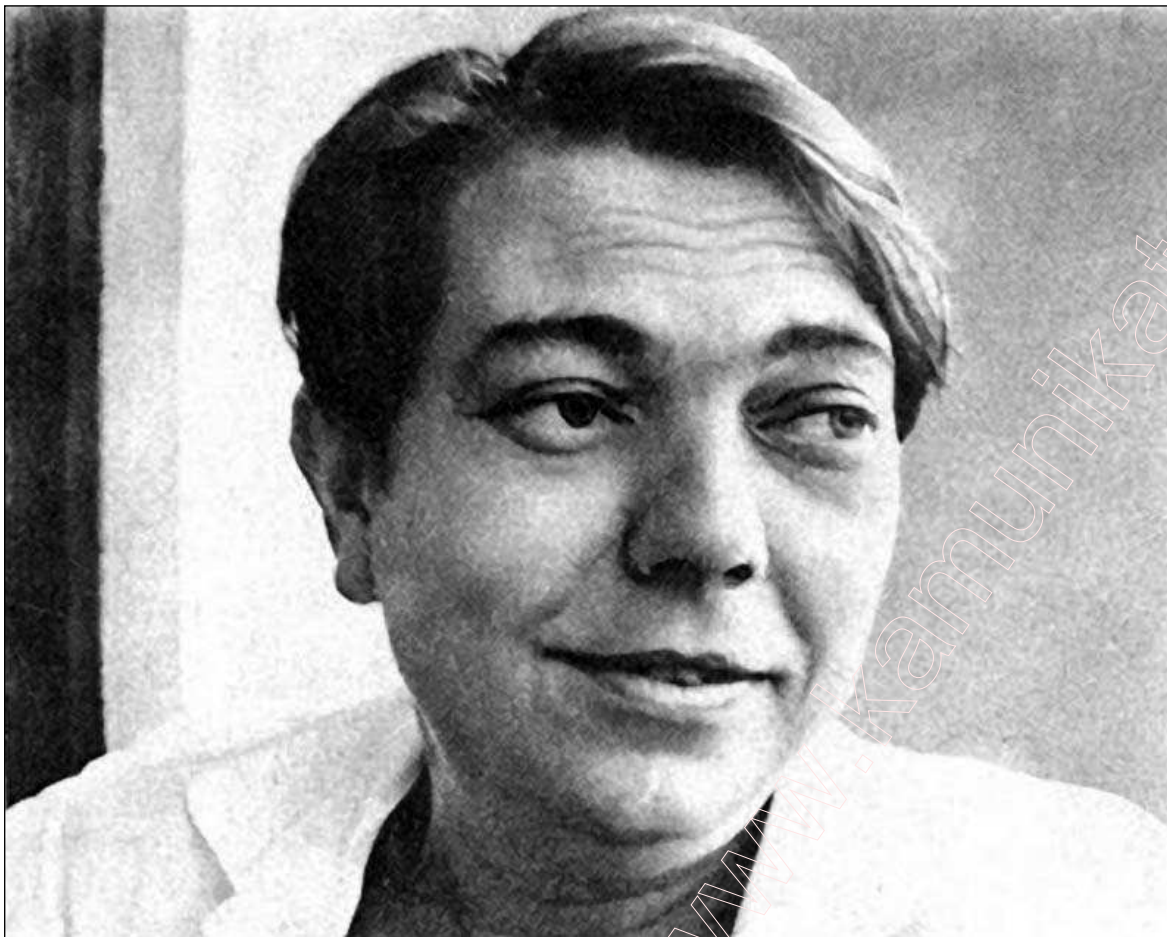
Анонс

«ПАДЗЕ»: навіны літаратурна-грамадскага жыцця.....	с. 2
«ПАЗІЯ»: вершы Васіля ПАНКРАТАВА.....	с. 3
«ПАМЯЦЬ»: успаміны Сяргея ЗАКОННІКАВА пра Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА.....	с. 4
«ПЕРАКЛАДЫ»: старонкі новага нумара інтэрнэт-часопіса «ПРАЙДЗІСВЕТ».....	с. 5–6
«ПАЗІЯ»: вершы Рагнеда МАЛАХОЎСКАГА.....	с. 7
«ПРОЗА»: «Мост праз Дунай» Міколы ІЛЬЮЧЫКА.....	с. 8–9
«ГУМАР»: гарэзныя прыпеўні Алеся НАЎРОЦКАГА.....	с. 10
«ШКАЛЯРЫЙ»: Уладзімір АРЛОЎ — пра разгром татаруў пад Клецкам.....	с. 11
«ЭСЭ»: «Чарэя Мілаша» ад Сяргея ХАРЭЎСКАГА.....	с. 12
«СШЫТАК»: вершы Эдуарда ДУБЯНЕЦКАГА.....	
і Алеся МАКРАЦОВА.....	с. 13
«ЧЫТАЛЬНЯ»: дэбютная аповесць Сяргея ЕГАРЭЙЧАНКІ.....	с. 14–15
«ДЗЕЯПІС»: новыя выданні праз анонсы часопіса «ДЗЕЯСЛОЎ»....	с. 16

ПАМЯЦЬ

АХОЎНАЯ ЗОРКА

ЗГАДКІ ПРА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

**Вясной 1984 года ў
рэанімацыйнай палаце, калі я
паіў з лыжачкі журавінавым
морсам спакутаванага,
знясіленага хваробаю
Валодзю, ён прашаптаў:
«Помніш, што напісаў табе
на сваёй «Чазеніі»? Хай будзе
так...». Як можна было
забыцца! Яшчэ са студэнцтва
гэты самы беларускі беларус
стаў для мяне святым
чалавекам.**

Я помніў словы пра «далёкаўсходнія дрэва жыцця» і наказ. А яшчэ ў душы назаўсёды засталіся радкі з непаўторнай аповесці: «Укараніцца на камяністым, неўладкаваным беразе жыцця, мудра, уладна, пяшчотна свідраваць каранямі зямлю. Араць яе для будучыні... Як чазенія...». Так апантана, самаахвярна жыў і пісаў дзеля Беларусі свае неўміручыя кнігі Уладзімір Караткевіч.

Ён застаецца самым любімым і чытаемым пісьменнікам. У ягоных творах жывуць мудрасць

і развага, якія падабаюцца людзям сталага веку, рамантыка і прыгодніцтва, якія імпануюць моладзі, дзецям, рыцарства і міласць, ласка і пяшчота, якія зачароўваюць жанчын, дзяўчат.

Высокім інтэлектам, энцыклапедычнай даведчанасцю, багатай фантазіяй, выключнай інтуіцыяй пазначана ўся творчасць Караткевіча, пачынаючы ад верша «Машэка», які быў надрукаваны ў 1955 годзе ў часопісе «Полымя», і да пасмяротнай кнігі з сімвалічнай назвай «Быў. Ёсць. Буду.». Уражвае ягоная працавітасць, шматграннасць таленту, які бліскуча змог увасобіцца ў паэзіі, гістарычных раманах і аповесцях, апавяданнях, эсэ, нарысах, публіцыстыцы, п'есах, кінасцэнарыях, крытыцы, маляваннях. Такое бывае надзвычай рэдка і, як кажуць у народзе, ідзе ад Бога.

У майго пакалення, якое прыйшло ў свет адразу пасля самай крывавай вайны XX стагоддзя, імкненне да праўды і справядлівасці, нацыянальная свядомасць, чалавечая годнасць вырасталі пад крылом не толькі Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, але і П. Панчанкі, В. Быкава, У. Караткевіча. Якраз у

час нашага студэнцтва адна за другой выходзілі іхнія адметныя, прыцягальныя кнігі. «Пры святле малака» (Панчанка), «Мёртвым не баліць» (Быкаў, у часопісе «Малодосць»), «Каласы пад сярпом тваім» (Караткевіч) — адны толькі гэтыя творы абуджалі душу, беспаваротна рабілі нехлямяжых, наіўных вясковых хлопцаў і дзяўчат, гадаваных у нястачы, у пасляваенным холадзе і голадзе, выхаваных ужо зрусіфікаванай школай, перакананымі беларусамі. За такое шчасце, як гаварыў яшчэ адзін любімы мною дарадца Фёдар Міхайлавіч Янкоўскі, «і за гарою пакланюся» самай светлай часіне ў жыцці — студэнцтву, сваім выдатным літаратурным настаўнікам.

Любоў да роднага слова, якую запалілі ў сэрцы слаўныя людзі і творцы, я стараўся перадаць сваім вучням, калі пачаў працаваць завучам-арганізатарам, выкладаць беларускую мову і літаратуру ў Клетнаўскай СШ Барысаўскага раёна. Мы выпускалі насценную літаратурную газету, рукапісны часопіс, дзе выяўлялі творчыя здольнасці і старшакласнікі, і малыя, двойчы іхнія вершы, замалёўкі друкавала раённая газета. Пра такі выхаваўчы вопыт расказала «Комсомольская

правда». Першым, хто паведаміў і парадаваўся за мяне, быў Караткевіч.

Пасля катастрофы аўтобуса, у якім яехаў у Барысаў атрымліваць бланкі атэстатаў для выпускнікоў школы, мне давялося спыніць настаўніцкую працу і перабірацца да бацькоў. Левае плячо і рука восем месяцаў былі ў гіпсе. Але доўга хварэць на радзіме не далі. Спачатку працаваў у раённай газеце «Патрыёт», а затым выбралі другім сакратаром Вушацкага райкама камсамола. Хацелася зрабіць нешта добрае для моладзі ў яе культурным развіцці. Пачаў прывучаць хлопцаў і дзяўчат да беларускага літаратурнага друку, наладжваў сустрэчы з артыстамі, журналістамі і, канешне ж, з пісьменнікамі-землякамі.

А сюрпрызам стаў прыезд Уладзіміра Караткевіча. Ліпеньскай суботняй раніцою я павінен быў ехаць з моладдзю райцэнтра на касьбу. Прачнуўся рана, пагаліўся, паснедаў і пашыбаваў да плошчы. Ні народу, ні машын яшчэ не было, а на ганку райкама сядзеў і драмаў адзінокі чалавек. Падшоў бліжэй і вачам не магу паверыць — Караткевіч! Дакрануўся да пляча: «Уладзімір Сямёнавіч, гэта вы? А чаму тут мэнчыцеся? Чаму не зайшлі да мяне?». Ён заўсміхаўся: «Здароў! Ага, зараз я табе на пастой прыведу цэлую банду. Бацьшы, колькі вунь там вучоных у аўтобусе кімарыць? Гэта Акадэмія навук вывучае помнікі гісторыі. Дайшла чарга і да вашага Вушацкага раёна. Тут у групе Валя мая, ну дык і я راشуў паехаць з імі. А я, дарэчы, цябе чакаў, вартаўнік сказаў, што хутка будзеш. Чакаў, ды і задрамаў. Слухай, Сярожа, памажы з транспартам. Мы падзелімся па маршрутах, хутчэй усе будзе зроблена».

Я радаваўся прыезду Караткевіча, а яшчэ таму, што якраз была магчымасць дапамагчы. «Не турбуйцеся, нешта прыдумаем. А пакуль што гарантую наш «газік». Пайшлі да мяне, хоць крыху перакусіце», — запрасіў нечаканага, дарагога гасця.

У кабінце згатаваў кавы, знайшоў нейкае печыва, пасадзіў у крэсла: «Сілкуйцеся!». А сам прыхапіў даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» і падняўся на чацвёрты паверх. Я ведаў, што першы сакратар райкама партыі ў летнія дні прыходзіць на службу рана. «Васіль Кірылавіч, добры дзень! У мяне добрая навіна. Караткевіч да нас прыехаў!» — выгукнуў з парoga. Той падняў вочы ад папераў, зняў акуляры і разгублена перапытаў: «Караткевіч? Гэта які? Роктар педінстытута?». Я зразумеў, што нездарма прыхапіў даведнік. «Ды не. Гэта выдатны наш пісьменнік Уладзімір Караткевіч. Яму транспарт трэба, давайце дапаможам слаў-

наму чалавеку. Можна, я зараз яго прывяду, пагаворыце?»

Караткевіч ісці да Пасаха не хацеў: «Ведаю я іх, гэтых партыйных чыноўнікаў. Усе далдоны і зануды. Будзе мне зараз пра надоі і прывагі расказваць. Лепш бы ты сам дамовіўся. Ды і паглядзі, як я апрануты! Каля гэтых помнікаў усе папарваў ушчэнт». Апражка ў Караткевіча і сапраўды была вясялая. Зверху, праўда, мелася модная махровая, салатавага колеру майка з замочкам, затое ніз «падгуляў» — злінялае, выпцілае на сонцы сіняе трыко, дзіркі ў якім «зашыты» тонкім медным дротам. Але я супакоіў: «Нічога, Уладзімір Сямёнавіч! У нас тут на ўборы не зваяжоць. Галоўнае — сам чалавек».

Транспартную праблему мы вырашылі хутка. Дамовіліся, што экспедыцыя будзе карыстацца, акрамя нашага камсамольскага, яшчэ і «газікам» Пасаха, а ён перасядзе на «Волгу», якую ў райкаме мелі для выездаў у Віцебск і Мінск. Караткевіч пасля дыфірамбаў у свой адрас сядзеў у кабінце сакратара ашаломлены. Такого ён не чакаў.

Тыя ліпеньскія дні 1972 года, якія згадаваў, запамніліся не аднаму мне, а і многім маім землякам, бо Караткевіч сустракаўся і гутарыў з імі паўсюль: проста на вясковых вуліцах, у хатах, а з моладдзю каля вечаровага вогнішча на беразе возера Вечалле. Я пабачыў ягоную незвычайную дапытлівасць. Ён абгледзеў усе вушацкія валадоўкі, рэшткі храмаў, помнікі, могілкі, абмацаў, як кажуць, кожную цагляную каменю.

Валодзя быў выдатным апавядальнікам і ўмеў слухаць іншых. Столькі цікавага, невядомага пра гісторыю Беларусі, пра многія куточки роднага краю пачуў я ад яго ў тыя дні і пасля! На маё здзіўленне: «Адкуль такія веды?» Караткевіч аднойчы адказаў так: «Я ж, браце, вандроўнік зацятый. Колькі пераходжана гэтымі хворымі нагамі, колькі перабачана гэтымі стомленымі вачыма! А яшчэ архівы. Табе і ў страшным сне не прысніцца, колькі пылу пераглытаў я ў сховішчах, колькі старонак дакументаў перагартуў. Не толькі дома, але і ў Кіеве, Львове, Вільні, Ленінградзе, і далёка за мяжой».

Начавалі Валодзя з Валяю ў маёй невяліччай кватэры. На падлогу паслалі свежае сена, накрылі яго капамі, атрымалася ўтульная пасцеля, у якой добра было і размаўляць, і засынаць. Караткевіч быў мастак на ўсялякія прыдумкі. Маю маленькую дачушку Алёнку ўразіла, як дзядзька Валодзя па-майстэрску выконваў розныя мелодыі на дзіўным музычным інструменце... сваіх надзьмутых шчоках.

Працяг на стар. 12 (4) ▶

ПАДЗЕІ

10 (2)

Фота Наталі Герасімак

«БАБІНА ЛЕТА
НІНЫ МАЦЯШ»

Так, «Бабіна лета ў Белаазёрску», назвала вянок санетаў выдатная беларуская паэтэса Ніна Мацяш. Яе зямное жыццё перапынілася два гады таму. І вось ад гэтага кастрычніка тая назва будзе менаваць паэтычнае штогадовае літаратурнае свята, якое праводзіцца ў гонар слаўтай паэтэсы ў яе родным горадзе.

6 кастрычніка Белаазёрск стаў міжнародным цэнтрам беларускай літаратуры, бо на «Бабіна лета Ніны Мацяш» з'ехаліся не толькі пісьменнікі з Мінска (Анатоль Вярцінскі, Васіль Жуковіч, Сяргей Панізнік, Алесь Пашкевіч, Алесь Разанаў, Міхась Скобла), з Брэста і Берасцейшчыны (Іван Мельнічук, Мікола Папека, Лявон Валасюк, Мікола Аляхновіч, Генадзь Праневіч, Анатоль Крэйдзіч ды іншыя), але і з Польшчы ды Бельгіі. Паэтычнае свята робіцца міжнародным, і не выпадкова: светлай памяці Ніна Мацяш была не толькі чуллывым і ўзнёслым лірыкам, але і працавітым перакладчыкам, якая пераставарыла на родную мову сотні твораў замежных паэтаў і празаікаў. А яшчэ кволая паэтэса выявіла і ўзорную грамадзянскую моцу, калі ў апошнія гады свайго жыцця ўзначальвала і апека-

вала Берасцейскае абласное аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Госці наведалі мемарыяльную кватэру Ніны Мацяш, усклалі кветкі на магілу паэтэссы.

Вялікая зала гарадскога Дома культуры была запоўненая. Прыйшлі пакланіцца памяці паэтэты настаўнікі, вучні, бібліятэкары, землякі. І, безумоўна, блізкія сябры і родзічы.

«Яе шанавалі і любілі, ёю ганарыліся», — адзначыў кіраўнік Брэсцкага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Іван Мельнічук. — Гэта дарагі нам чалавек, мы проста ганарымся тым, што ў нас былі такія людзі. Я б сказаў, што гэта ў міжнародным плане вядомы чалавек, яна шмат зрабіла перакладаў, каля 20 кніжак перакладаў пісьменнікаў розных краін. Гэта слаўтасць, якую нельга забываць».

У гарадскую бібліятэку Белаазёрска, якая цяпер носіць імя Ніны Мацяш, старшыня СБП Алесь Пашкевіч перадаў нумары берасцейскага абласнога альманаха «Жырандоль», ініцыятарам выдання і рэдактарам якога была Ніна Язэпаўна.

Тры гадзіны ў вялікай зале Дома культуры гучалі ўспаміны і вершы сяброў па пяры Ніны Мацяш: Анатоля Вярцінскага, Сяргея Панізніка, Алеся Разанава, Васіля Жуковіча, Міхася Скоблы, Лявона Валасюка, Міколы Папекі, Генадзя Праневіча, Міколы Аляхновіча і іншых. Гучаў голас самой Ніны і створаныя ёй песні...

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ
ПЛАТФОРМА КУЛЬТУРЫ?

У Беларусі ствараецца нацыянальная платформа грамадскіх аб'яднанняў па пытаннях культуры ў межах рэалізацыі праекта АБСЕ «Развіццё патэнцыялу для супрацоўніцтва дзяржаўных і грамадскіх арганізацый».

Першае пасяджэнне ўдзельнікаў платформы незалежных грамадскіх аб'яднанняў па пытаннях культуры прайшло 1 кастрычніка. У ім прынялі ўдзел кіраўнікі і прадстаўнікі грамадскіх аб'яднанняў, якія працуюць у сферы культуры, сярод якіх Беларуская канфедэрацыя творчых саюзаў, Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў

гісторыі і культуры, Саюз беларускіх пісьменнікаў, Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», моладзевое грамадскае аб'яднанне «Гісторыка», Рэспубліканскі камітэт прафсаюзаў працаўнікоў культуры, дпутаты парламента, члены камісіі Палаты прадстаўнікоў па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсе, а таксама члены Грамадска-кансультатываўнай рады пры Адміністрацыі прэзідэнта.

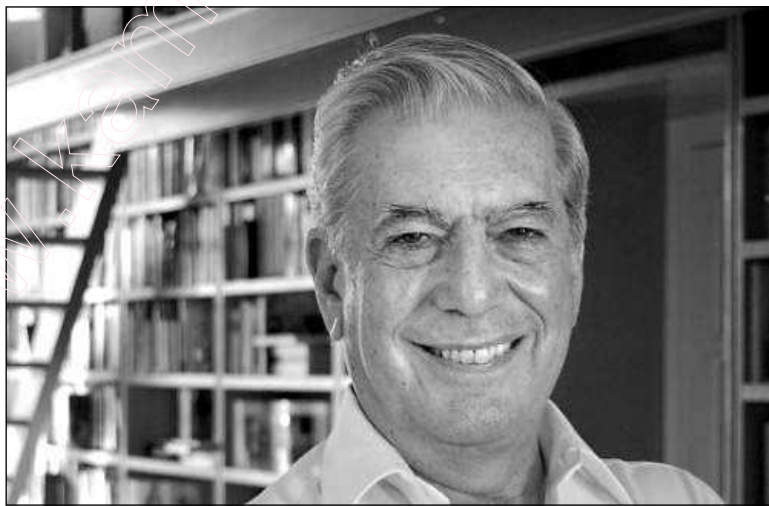
Як паведаміў БелаПАН кіраўнік праекта АБСЕ, старшыня праўлення Грамадскага аб'яднання «Цэнтр СКАФ», член Грамадска-кансультатываўнай рады Юрый Загуменнаў, удзельнікі пасяджэння абмяняліся меркаваннямі па актуальных

праблемах захавання культурнай спадчыны і развіцці нацыянальнай культуры. Яны прывіталі стварэнне пры Міністэрстве культуры органаў дзяржаўна-грамадскага ўзаемадзеяння – Грамадскай наглядальнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і Грамадскай рады па справах беларускай дыяспары. У той жа час яны адзначылі неабходнасць наладжвання эфектыўнага механізму гэтага ўзаемадзеяння, каб грамадзянская супольнасць магла рэальна ўплываць на працэсы, якія адбываюцца ў сферы культуры.

На пасяджэнні было прынята рашэнне працягнуць працу па стварэнні кансалідаванай пазіцыі грамадскіх аб'яднанняў па пытаннях культуры і звярнуцца з прапановай да кіраўніка Адміністрацыі прэзідэнта Уладзіміра Макея занесці ў тэматычны план працы Грамадска-кансультатываўнай рады пытанні развіцця нацыянальнай культуры.

МАРЫЁ ВАРГАС ЛЬЁСА
— НОБЕЛЕЎСКІ ЛАЎРЭАТ

Лаўрэатам Нобелеўскай прэміі па літаратуры ў 2010 годзе стаў перуанскі празаік, драматург і палітык Марыё Варгас Льёса. 74-гадовага пісьменніка ўзнагародзілі з вельмі блізкай і вуху беларускіх літаратараў фармулёўкай: «за дэталёвае апісанне структуры ўлады, яскравыя вобразы супраціву і за яркае выяўленне чалавека, які паўстаў, змагаецца і церпіць паражэнне».

Марыё Варгас Льёса праславіўся дэбютным раманам 1963 года «Горад і сабакі» (кніга выклікала скандал на радзіме ў Перу, а ў колішнім СССР была культываваная сярод моладзі). Сярод іншых кніг празаіка — «Зялёны дом», «Шчанюкі», «Гутарка ў саборы», «Капітан Панталеон і рота добрых паслуг», «Хто забіў Паляміна Малера?», «Цётка Хулія і пісак», «Вайна канца свету», «Гісторыя Майты», «Пахвальнае слова мачысе», «Сшыткі дона Рыгабэрта», «Прыгоды брыдкага дзяўчаці». Варгаса Льёсу лічаць адным з найбуйнейшых лацінаамерыканскіх празаікаў XX стагоддзя і ставяць у адзін шэраг з такімі літэратарамі, як Борхес, Гарсія Маркес і Картасар.

Новы лаўрэат — член Іспанскай каралеўскай акадэміі, ганаровы доктар шэрагу ўніверсітэтаў Еўропы і Амерыкі, кавалер Ордэна Ганаровага легіёна, лаўрэат прэмій прынца Астурыйскага і Сервантэса, а таксама прэміі Чына дэль Дука.

Марыё Варгас Льёса нарадзіўся ў 1936 годзе ў Перу, апошнія гады жыве ў Мадрыдзе. У 1990 годзе быў

кандыдатам у прэзідэнты Перу ад партыі «Дэмакратычны фронт».

Дыплом лаўрэата і прэмію Марыё Варгас Льёса атрымае з рук шведскага караля Карла XVI Густава на цырымоніі, якая пройдзе ў Стакгольме ў дзень смерці заснавальніка прэміі Альфрэда Нобеля 10 снежня.

У спісе прэтэндэнтаў на Нобелеўскую прэмію застаюцца і беларусы: Святлана Алексіевіч і Рыгор Барадулін. Хаця поўны пералік застаецца засакрэчаным, вядома, што сёлета ў яго ўвайшоў семдзесят адзін пісьменнік. Вялікія шансы атрымаць новага Нобеля па літаратуры маюць палякі, літаратуру якіх прадстаўляе Адам Загаеўскі. Яго імя брытанская букмекерская кампанія «Ladbrokes» называла ў ліку іншых магчымых пераможцаў 2010 года — Томаса Транстрэмера са Швецыі, Ко Ун з Паўднёвай Карэі, сірыйца Алі Ахмад Саіда.

Сярод іншых кандыдатаў былі пісьменнікі і больш вядомыя: Умберта Эка, Мілан Кундэра, Харукі Муракамі. Сярод іх — і два расійскія: Бэла Ахмадуліна і Яўген Еўтушэнка.

КОНКУРС
«КАЗКА ДЛЯ
КАРАТКЕВІЧА»

Гэты конкурс ініцыяваў віцебскі тэатр «Лялька». Да ўдзелу запрашаюцца самыя юныя літаратары, акурат ва ўзросце гледачоў «Лялькі», якім у сярэднім ад 5 да 16 гадоў.

Як адзначыла загадчыца літаратурнай часткі ляльчэнага тэатра, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Людміла Сіманёнак, ён прысвечаны 80-м угодкам Уладзіміра Караткевіча, якія адзначаюцца сёлета 26 лістапада.

Літаратары-пачаткоўцы могуць прапанаваць на разгляд журы адну-дзве казкі на беларускай мове агульным аб'ёмам не больш за 3 друкаваныя старонкі. Людміла Сіманёнак адзначыла, што найбольш высока будуць ацэненыя творы з персанажамі беларускай міфалогіі, такімі, як цмок, ваўкалак, лясун і г.д.

Казкі можна дасылаць на электронны адрас тэатра, перасылаць па пошце і нават аддаваць дзяжурнаму адміністратару перад пачаткам ляльных прадстаўленняў — у «Ляльчы» распачаўся новы тэатральны сезон.

Творы прымаюцца да 1 лістапада, а ўганараванне пераможцаў адбудзецца на пачатку снежня.

Гэта ўжо другі конкурс для юных літаратараў, які ладзіць тэатр «Лялька» — летась было арганізавана паэтычнае «спаборніцтва», пасля якога аўтары лепшых беларускамоўных вершаў атрымалі ганаровыя дыпломы ды кнігі ў падарунак.

Матэрыялы старонкі падрыхтаваныя паводле Радыё Рацыя, Радыё Свабода, БелаПАН і ўласнай інфармацыі

► ВЕРШЫ

ПАМІЖ МАЛПАЙ І АНЁЛКАМ

Васіль ПАНКРАТАЎ

Вызваленне

Вызваленне
З межаў маўлення.
Уносіць нястрымная хваля трызнення.
Натхненне
У несупраціўленні,
Але на шляху нас чакаюць здарэнні:
Скажэнні
Структуры сумлення
І розныя іншыя псіх-пагарызненні.
З'яўленне
На тварах здзіўлення
У прадстаўнікоў твайго пакалення.
Вызваленне —
У вольным падзенні.
Рэчаіснасці глеба чакае сутыкнення.

09 снежня 2009

Яна

У крамах калядных зніжкі:
Словы кахання
Шматразовага выкарыстання,
Ружы і плюшавы мішка —

Усё гэта не варта цябе,
Усё гэта не растлумачыць,
Чаму сапраўды я вярнуўся.

Я вандраваў Адысеем,
Сімбадам, Улісам
І гэтак далей па спісе,
Шукаючы промні надзеі.

Углядаўся ў люстэркі, і твары,
І чорныя хвалі,
Каб зразумець, што насамрэч істотна.

Патрэбных словаў няма,
Няма адпаведных прадметаў.
Але павер: для мяне ты —
Не толькі «ТЫ!», але і «ЯНА».

18 снежня 2009

* * *

Упусці мяне з галавою — у
Тлусты глей, у цёплую багну,
Абдымі чырвонымі плямамі
Ад пальцаў на спіне.
Трымай мяне галінамі дрэў,
Коўдрай травы.
На ічоках пакіне вадкасць
Свае сляды.
Пацалуй мяне ў вуха
Енкам вады,
У якую я кінуў камень.
Завядзі мяне ў ноч,
Краніся мохам маіх валасоў.
Тысячай шэптаў распавядзі,
Растлумач, як гэта —
«Быць жывым».

Студзень 2010

Розныя

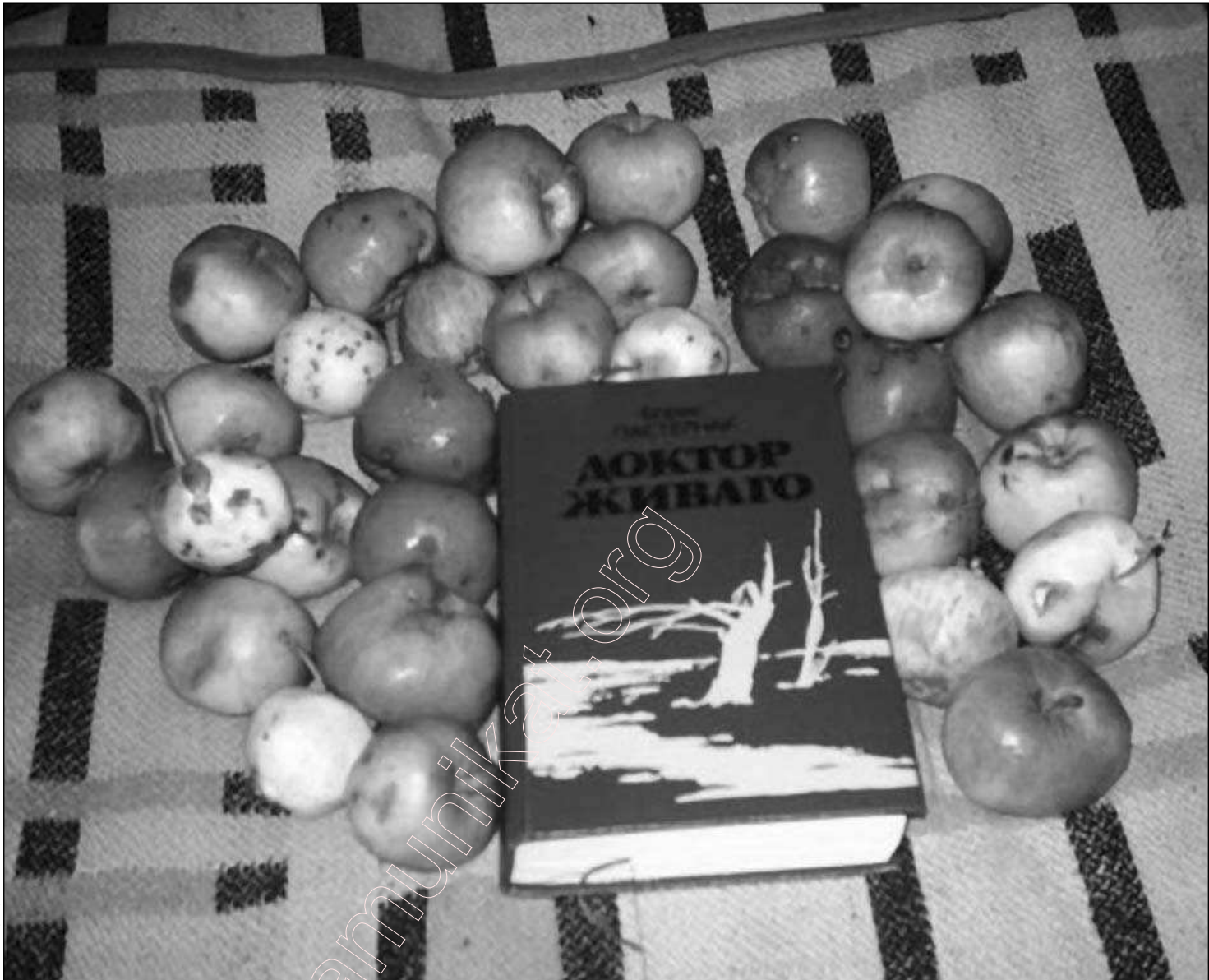
Мы з табой зрыфмаваныя белым вершам,
Недапасаваныя ў склоне і часе,
Непаралельныя і не перасякаемся —
Наўпрост у розных сістэмах каардынатаў.
Розныя пахі, розныя страхі і розныя сэнсы.
І розныя голасу тэмбры.

Кахацца з гумавай лялькай
Значна прасцей і бяспечней.

6 сакавіка 2010

Ганаровы донар сэрцаў

Згубілася мапа дэмаркацыйнай зоны,
Я загадаў «Здавацца па ўсіх франтах!».

Кавалак белай анучы, каб загарнуць
у яе гонар.
Сэрцаў не будзе — загінуў апошні іх донар.
З пераламанымі крыламі —
болей не птах

Нарэшце вызваліўся з палону
Неба.

09 сакавіка 2010

Нізка і яшчэ ніжэй

Хацелі новага,
Выпадкавага,
Спазнаць бездані.
І панеслася:

Грукатам, коламі,
Рухамі кволымі,
Замішлымі думкамі,
Стракатамі малюнкамі,
Карункамі,
Падарункамі
Брыдка-слізкімі,
Вершамі, нізкамі.
Як жа нізка мы
За жыццё хапаючыся ўпалі.
Потым хвалі
Нас калыхалі,
А мы не спалі
І не кахалі.
Стылі скура і смочкі,
Сядзелі моўчкі,
Абхапіўшы калені.
Глядзелі на цені,
На іх трымценне.
Вусціш ды захапленне.
Усе памкненні
Зледзянелі,
Вусны апусцелі,
Цягліцы знямелі.
Толькі холад па целе.
Спрэс колер шэры,
На пасмах шэрань.
Зачыні дзверы,
Пакінь час звонку.

Смех цішыні звонкі.
Усё, больш ужо нічога не зменіцца —
Давай выкінем словы ў сметніцу.

26 траўня 2010

Паміж малпай і анёлкам

Хутчэй, глыбей, да дна.
Фінішная стужка.
Выціснуць апошнія сокі.
Рабіць крокі,
Каб пакінуць сляды.
Бясконца спроба напісаць на плоце
«Тут быў я, і я не такі, як ты».
Ёсць розныя сцэжкі і розная хуткасць,
Але галоўнае:
Свачасова спыніцца
На шляху ад малпы да анёлка.

27 ліпеня 2010

Завулак інфра-чырвоных ліхтароў

Куфар уражанняў поўны.
Нават касмічная поўня
Болей не вабіць, каб пакарыцца.
Няма небяспекі спазніцца,
Ці памыліцца.
Бо ўвесь гэты свет
Пакінуў свой след
На ўнутраным баку маіх павекаў.
Апошняя падарожжа веку.
Апошняя мэта, апошні прытулак:
Знайсці свой інфра-чырвоных
ліхтароў завулак.

10 жніўня 2010

Ніхто не хоча быць Dr.Faustus.

І я таксама

Я качуся ўніз па схіле.
Засталіся яшчэ 133 мілі.
Ёсць вакансія спадарожніка,

Калі вы не занадта яшчэ асцярожныя.
Але ёсць умовы: не азірацца,
Не заплюшчваць вочы і не чапляцца
Рукамі за камяні і сцябіліны,
І за ўсялякія розныя там успаміны.
Выкіні з галавы кантроль,
Пакінь ззаду свой страх, свой боль.
Вызвалі розум, ад розуму вызваліся.
Адчуваеш, як раптам усё з рук
выслізнула?

Як знікла з-пад ног цвёрдая глеба?
Ты не ведаў? Гэта першы крок на неба.
Забывся сказаць: ён звычайна і апошні.
У лепшым выпадку — 100 год
на шпітальным ложку.
У якасці лекаў — прымусова шторанак
Доза распушчальніку мозгу
на сняданак.
А таксама на абед і вячэру,
Пакуль ад цябе не застанецца ні халеры.

Ну дык што, хто са мной?
Дзе той экзістэнцыйны герой?
Што, гэта болей не модна?
Так, згодны.
Сам не разумею, навошта гэта трэба,
Нейкая падлеткавая бздур пра геніяў
і крокі ў неба.

30 жніўня 2010

Пара

Астываю.
Пару з роту ў кулакі збіраю,
Хаваю ў кішэні.
Дазволь мне ўвайсці без запрашэння.
Сказаць хацеў штосьці.
Па словы ў кішэню лезу,
Ды там толькі ключоў жалеза.
Ды усё тая ж пара.
Больш нічога. Ізноў Сансара.
Добра, бяры маё дыханне.
Пакуль цёплае. На развітанне.
Ну а зараз — зарыемся ў шалік носам
І нырнем у Восень.

УСПАМІН

12 (4)

▶ ПАМЯЦЬ

АХОЎНАЯ ЗОРКА
ЗГАДКІ ПРА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

«Працяг.
Пачатак на стар. 9 (1).

Потым Валодзя (адзін, з жонкаю, з сябрамі) часта бываў на Вушаччыне. Ён зблізіўся з маім бацькам, мамай, упадабаў наш родны дом, які стаіць у маляўнічай мясціне — на беразе возера Глыбачка. З дапамогай таты падрыхтаваў некалькі тэлеперадач пра Вушаччыну, яны рэгулярна ліставаліся.

У 1975 годзе мяне перавялі ў рэдакцыю газеты «Чырвоная змена» ў Мінск. Помнячы наказ Валодзі, я пакарыстаўся сваёй пасадай загадчыка аддзела сельскай моладзі і аб'ездзіў шмат куточкаў Беларусі. Пісаў рэпартажы, замалёўкі, нарысы пра маладых механізатараў, даярак, настаўнікаў, клубных і бібліятэчных працаўнікоў, а яшчэ стараўся не абмінуць ніводнага раённага музея, аглядаў ацалелыя храмы, старыя будынкі, паркі, сустракаўся і гутарыў з доўгажыхарамі. Гэтыя вандрожкі, непасрэднае дакрананне душою да сівой мінуўшчыны дапамаглі зразумець значнасць, маштаб усяго, што ўзнімала і даносіла да чытачоў самабытная, непаўторная творчасць Караткевіча. Ён вяртаў забытую і знявечаную душу народа, які мае права быць роўным паміж іншымі. Ён абуджаў нашу годнасць, патрыятычныя пачуцці і жаданне зрабіць хоць нешта добрае для «зямлі пад белымі крыламі», для ўсіх, хто жыве і будзе жыць тут:

*Абяцаюць нам новыя раскошныя дом,
Але ТУТ нам жыць і канаць,
Тут пад кожным навекі
забытым бугром
Нашы продкі забітыя спяць.
Яны аддалі нам меч і касу,
Слова з вуснаў, цяпер нямых...
І нам немагчыма пайсці адсюль
І пакінуць са смерцю іх.*

Калі перачытваеш Караткевіча, то заўважаеш, што самыя блізкія яму словы — Гонар, Годнасць, Сумленне, Праўда. Яго заўсёды турбавала думка: як захаваць, абараніць і ўмацаваць годнасць чалавека, на што яму абавязаны ў гэтым жыцці? Такім роздумам прасякнуты ўсе кнігі пісьменніка. І ён знаходзіць адказ: нашая трываласць — у памяці, у павазе да матэрыяльнай і духоўнай спадчыны беларускага роду, у любові да роднай зямлі, у вернасці мудрым, гуманістычным традыцыям працавітых і вольналюбівых продкаў.

Вандрожкі па Беларусі (працаваў я яшчэ і ў газеце «Звязда»), заглыбленне ў яе гісторыю пераканалі мяне, што багатая мастацкая фантазія, рамантызм Караткевіча заўсёды маюць пад сабою рэальны грунт. Многія ягоныя апаведы, якія, дарэчы, на вялікі жаль, не сталі старонкамі кніг, нягледзячы на пэўную казачнасць і легендарнасць, таксама чыста праўда. Напрыклад, палеская прыгажуня, рака Убарць, якую вельмі любіў Валодзя, сапраўды ў некалькіх месцах цячэ ў

гранітным ложы. Мне давялося ўбачыць грыбы, якія на глеі ў прыпячкіх лазнях вымахваюць да паўметра...

Караткевічу жылося і працавалася няпроста. Гісторыя падае нам шмат прыкладаў, калі адданая, неймаверная па сіле любоў вялікага сына да свайго народа, да роднае зямлі натываецца на неразуменне, на адкрытую варожасць абмежаваных, неадукаваных, але «звышпільных» сучаснікаў, якія рознымі шляхамі ўціскаюцца ў высокія крэслы і адчуваюць сябе ўладарамі жыцця.

Нямала крыві і нерваў папсавалі Валодзю такія «ўладары», навешваючы на яго ярлык нацыяналіста. Я гэта добра ведаю, бо давялося працаваць загадчыкам сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ, часта адстойваць лепшыя кнігі беларускіх пісьменнікаў ад нападу суседняга аддзела прапаганды і агітацыі, бачыць цемрашальскую валтузню мінскіх і маскоўскіх цэнзараў у цывільных і ў пагонах. Шмат разоў яны вышуквалі «нацыяналістычную крамолу», рэзалі па-жывому рукапісы Караткевіча. І не заўсёды можна было яму дапамагчы. Так здарылася з выдатным эсэ пра Мсціслаў — адным з апошніх твораў Валодзі. Пасля цэнзурскіх чырвоных алоўкаў «чорных палкоўнікаў» з выдавецтва «Беларусь» яно выйшла ў кастрыраваным выглядзе. Але цешуся тым, што дапамог Караткевічу абараніць, адстаяць многае. Ён гэта заўсёды помніў.

Дарэчы, хачу зазначыць, што высокія, пільныя начальнікі, служкі савецкага суперінтэр-нацыяналізму, хоць і ваявалі з нацыяналістам-Караткевічам, але чыталі ягоныя творы з вялікай цікавасцю і захопленасцю. Парадокс? Ды не. Талент пісьменніка перамагаў іхнія замшэлыя ўяўленні пра «класавую чысціню», пра «ідэйную непакіснасць». Праўда, гэтыя адносіны да творчасці Караткевіча і яго самога былі падпольныя, схаваныя ад іншых.

Ведаючы цану таленту і заслугам Караткевіча ў падняцці нашай літаратуры на новую высокую прыступку, перад ягоным 50-годдзем я прапанаваў сакратару ЦК КПБ па ідэалогіі А. Т. Кузьміну прадставіць Валодзю да

ўзнагароджання ордэнам Леніна. «Ну ты и загнул! Если бы даже здесь все согласились, так ведь в Москве не поймут. Ведь он же закоренелый националист», — такой была рэакцыя Аляксандра Трыфанавіча. Я запярэчыў: «Ніякі ён не нацыяналіст, а сапраўдны патрыёт Беларусі. А талент які!». Кузьмін зморшчыўся: «Да знаю я, знаю. Но это ничего не меняет».

Што было рабіць? Кажу: «А як наконт «трудоўіка» (ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга на чыноўніцкім жаргоне)? Аляксандр Трыфанавіч падумаў і сказаў: «Трудно будет Бюро ЦК уговорить. Если только Пётр Миронович своё слово скажет». Машэраў важкім словам замацаваў рашэнне, дакументы я аформіў, яны пайшлі ў Маскву. Потым яшчэ доўга вяліся перамовы з ЦК КПСС, не хацелі партыйныя чыноўнікі ўшанаваць Караткевіча.

За гэты час здарылася страшная трагедыя — у кастрычніку 1980 года ў загадкавай аўтамабільнай катастрофе загінуў папулярны і любімы ў народзе

На свой урачысты юбілейны вечар Валодзя прыйшоў з ордэнам і добра падвяселены чаркаю

Пётр Міронавіч Машэраў, у арганізацыі пахавання якога мне давялося ўдзельнічаць самым непасрэдным чынам, шмат перажыць. Першым сакратаром ЦК КПБ стаў Ц. Я. Кісялёў, які заўсёды добра адносіўся да беларускіх пісьменнікаў, паніў іхнюю працу. Памочнікам у яго, як пры Машэраве, застаўся Віктар Якаўлевіч Крукаў.

Я часта турбаваў Крукава: як жа з узнагародай Караткевіча, калі прыйдзе стужка з павадленнем? Нарэшце, у самы прытык да юбілею, Масква «разраділася»: Валодзя ўзнагароджаны, але не «трудоўіком», а ордэнам Дружбы народаў.

Ціхан Якаўлевіч Кісялёў у гэты дзень вылятаў у замежную камандзіроўку, здаецца, у Балгарыю, але захацеў асабіста павіншаваць Караткевіча з узнагародай. Званок у маім кабінёце, чую ў трубцы голас Крукава: «Сяргей Іванавіч, хутчэй заходзьце да мяне».

Памочнік сакратара папрасіў, каб я тэрмінова пайшоў да Ка-

раткевіча на кватэру і дапамог арганізаваць размову Ціхана Якаўлевіча з юбілярам. Бягу праз вуліцу, званю. Адчыняе здзіўлена Валя і тывожна пытае: «Сярожа, што здарылася, ты ж павінен быць на працы». Тлумачу патрэбу, а яна спалохана кажа: «Ідзі ў ванную і паглядзі на прыгажуня. Адмакае пасля ўчарашняга». Разуваюся і тэпаю да Валодзі. Ён ляжыць у ванне ў вялікай аблачыне пены, тырчыць толькі нос. Нешта паціхеньку мармыча, нібыта спявае, але бачна, што «пыка не вяжа». Валя застыла ў дзвярах, як раззлаваная мумія. Я кажу ёй: «Не хвалойся. Усё будзе ў парадку».

Прынёс у ванную табурэтку, паставіў каля Валодзі. Знайшлі даўжэйшы провад да тэлефона, усталявалі апарат. Ён на гэтую падрыхтоўку не звяртаў ніякай увагі. Толькі тады, калі я загаварыў каля ягонага вуха, страшэнна здзіўся і прамармытаў: «А ты чаго тут, я ж голы ляжу?». Супакоіў яго і сказаў: «Цябе ўзнагародзілі ордэнам Дружбы народаў. Табе зараз будзе тэлефанаваль Ціхан Якаўлевіч Кісялёў, віншаваць. Ты надта думкамі не расцякайся, бо не ў форме. Падзякуй, ды і ўсё». Паўтарыў гэта некалькі разоў, таму што бачыў — не даходзіць. Званю Крукаву: «Караткевіч гатовы гаварыць».

Я трымаў руку Валодзі з тэлефоннай трубкай, каб ён не памакнуў яе ў ваду, і таму добра чуў, як Кісялёў не казённа, сардэчна віншаваў Караткевіча, выказваў яму словы ўдзячнасці за творчасць. А той у адказ, як папугай, прамалюваў: «Дзякуй. Давер народа апраўдаў». Адкуль ён узяў гэты «давер народа», не ведаю, відаць, па савецкай традыцыі, нагледзеўшыся ўручэнняў узнагародаў па тэлевізары. А мне было так смешна, што баяўся, каб зусім не разрагатацца і не загубіць усю «аперацыю».

Нарэшце «размова» скончылася. Я забраў у Валодзі тэлефонную трубку, а ён з закрытымі вачыма прамармытаў: «А з кім, Сярожа, гэта я гаварыў?».

Да ўсёй гэтай мітусні з ордэнам Караткевіч аднёсся з гумарам: «А

дзеі і баіцца, і прымае «ў штыкі» любая ўлада.

Караткевіч так і не пачуў ад афіцыйных уладаў тых слоў удзячнасці і павагі, якіх заслугоўваў больш, чым хто-небудзь іншы. Але затое ён адчуваў пастаянна любоў і ўдзячнасць шматлікіх чытачоў, што падтрымлівала жыццёвыя сілы і творчы настрой. Сам народ надаў яму званне народнага пісьменніка. Гэта была найвышэйшая ўзнагарода, пра якую марыць кожны мастак!

Смерць Валодзі заспела мяне знянацку ў Латвіі, куды толькі-толькі выбраўся адпачыць, нешта напісаць. Лета. Месцаў у самалёце не было, і мяне прытулілі пілоты ў сваёй кабінёце. Тады ў небе падумалася: «Ён так любіў гаротніцу-Беларусь! Не можа ягоная душа адляцець ад нас далёка. Яна будзе свяціць над ахоўнаю зоркаю. Будзе свяціць вечна».

Сапраўды ягоны адыход стаў страшэннай нечаканкаю, нягледзячы на тое, што ўвесну 1984 года здароўе Валодзі прыкметна пагоршылася. Ён трапіў у рэанімацыю лечкамісіі, пэўны час знаходзіўся ў коме. Каля яго тады пастаянна дзяжурыла любімая сястрычка Валодзі — Наталля Сямёнаўна. Яна выклікала мяне некалькі разоў, калі яму становілася зусім кепска. Мы з ёй бачылі Валодзю, гэтага непаўторнага жыццёлюбца, неперажываемага аптыміста, дасціпнага жартуніка і гумарыста, нязвыкла знерухомелым, жжаўцелым, бездапаможным, што ніяк не ўспрымалася, ведаючы ягоную няўрымсліваю натуру.

Калі мне давялося стаць галоўным рэдактарам часопіса «Польмя», то з дапамогаю Наталлі Сямёнаўны стараўся хоць нечым аддзячыць Валодзю, данесці да людзей ягоную ненадрукаваную спадчыну. Радуюся, што сам рэдагаваў, выпраўляў у свет аповесць «У снягах драмае вясна», раздзелы з рамана «Брань», апавяданні, дзёнікі. Сядзячы над гэтымі рукапісамі бяссоннымі ночамі, часта думаў: «Божа, якое яшчэ агромністае мастацкае багацце змагла б выняньчыць ягоная дапытлівая, неспакойная, апантаная бязмежнай любоўю да Беларусі, да свайго народа, невычэрпная душа, калі б лёс быў больш літасцівым!».

Аднак у душы Караткевіча жыла не толькі вялікая любоў да жыцця, да людзей. Была ў ёй і высякародная нянавісць, якая жывіла ягонае змаганне з цемрашаламі, невукамі, дзікунамі, хамамі, бяздумнымі, бяздарнымі служкамі гвалту, таталітарызму, якія імкнуцца «загнаць жалезнай рукою чалавечтв да шчасця». З якім сарказмам, з'едлівасцю высмейваў ён усю гэтую нечысць і навалач!

Многае ў жыцці, як і само яно, даецца чалавеку авансам у спадзяванні на тое, што ён, завітаўшы на нейкі час на зямлю з небяшчы, зробіць яе лепшай, прыгажэйшай, адорыць людства часцінкай свайго розуму, любові, спагады, міласці і дабрыні. Караткевіч за свой такі кароткі век апраўдаў гэты аванс, сплаціў усе даўгі. Спаўна аддзячыў ён роднай зямлі, свайму народу і пакінуў заповіт:

*Калі мы не ўстанем самі —
Не падыме нас ніхто.*

Цалкам успаміны будучы апублікаваныя ў №48 часопіса «Дзеяслоў».

▶ ПЕРАКЛАДЫ («ВЕРСІЯ ЕЎРОПЫ»)

Госць «б» — інтэрнэт-часопіс перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет».

Ён адрасаваны ўсім, хто любіць замежную літаратуру і цікавіцца мастацкім перакладам на беларускую мову. Сёння — гэта адзінае ў Беларусі выданне, цалкам прысвечанае перакладной мастацкай літаратуры.

Выйшла чатыры нумары «сеціўнага» выдання. Нягледзячы на сваю віртуальнасць, часопіс жыве не толькі онлайн-жыццём. Разам з кампаніяй «Будзьма беларусамі!» «ПрадзіСвет» «выходзіў у людзі» з прэзентацыямі і літаратурнымі чытаннямі. Яго асобную папяровую публікацыю змясціў №47 часопіса «Дзеяслоў».

У сённяшняй публікацыі — выбарка перакладаў з новага нумара «ПрайдзіСвета» — «ВЫКРАДАННЕ ЕЎРОПЫ».

(Рэдакцыя інтэрнэт-часопіса запрашае дасылаць свае прапановы і пераклады на электронны адрас rada@prajdzisvet.org.)

САРА ТЫЗДЭЙЛ

І будзе пяхчотны дождж...

*І будзе пяхчотны дождж, і водар зямлі,
І ластваўкі будуць са свістам мераць палі.*

*Жабкі ўначы завядуць вечны куплет,
І будзе трымтлівы дзікае слівы квет.*

*Зноў малінаўкі свой апрануць убор,
Будзе гучаць у садах пералівісты хор.*

*Не заўважыць ніхто, што наўкола вайна,
Думаць не будзе, калі заціхне яна.*

*Не будзе клопот і птушкам, і дрэвам тады,
Калі людзі знікнуць з зямлі назаўжды.*

*І нават вясна, што ранкам выйдзе са сну,
Наўрад ці згадае пра нас і нашу вайну.*

Вандроўка

*Заход пафарбаваў пяскі —
Вось Ніл праз іх цячэ барвовы,
Глядзіць удаль Рамсес суровы,
Амона храм стаіць цяжкі.*

*Вось стромы даўняе пары,
Буянне хваль, аскепкі друзу —
Тут перамог Персей Медузу,
Тут жах спазналі тры сястры.*

*Бязмежжа неба нада мной,
Вятры бяруць мяне на крылы,
І край паўночны сэрцу мілы,
І мілы ледзяны прыбой.*

*Але нічога не дае
Мне падарожжаў дух спакусны
З хвіліны той, калі ты вусны
Пацалаваў мае.*

Кахай мяне

*Мой дрозд спявае дзень пры дні
І песняй поўніць гай.
Хай мілы чужы ў цішыні:
«Кахай мяне, кахай!»*

*Ты растрывожы яго душу,
Спакою не даруй.
Няхай гучыць яму ўвушшу:
«Цалуй мяне, цалуй!»*

Юнак і пілігрым

*Ты шмат пабачыў, пілігрым,
Мне адказы, малю,
Ты без Кахання бачыў край,
Шчаслівую зямлю?*

*Мяне замучыў гэты бог,
І я збягу, калі
Адкрыю шлях за далягляд
На хуткім караблі.*

*«Ты не шукай шчаслівы край —
Цябе ён знойдзе сам:
У грудзі меч свой усадзі —
І апынешся там».*

Малюнак Вольгі Карбыцкай

П'еро

*П'еро гуляе ў садзе
Пад месяцам старым,
І лютні гук здаецца
Трымтлівым і жывым.*

*П'еро спявае ў садзе,
І, дорачы мне спеў,
Ён пра мяне не помніць
Сярод вішнёвых дрэў.*

*П'еро спявае ў садзе,
На нас — нібы таўро:
П'еро напева любіць,
А я — П'еро.*

Да Эолавай арфы

*Вятры перамаўляюцца з табой
І аднаўляюць крык былога гора,
Той крык, які цябе кранаў учора:
Бяда жанчын, што з Троі выгнаў бой,*

*Стогн Андрاماхі, змучанай журбой,
Унесены й рассяяны ў прасторы,
У ім — уся пакута і пакора,
Бы ў ракавіне — мора і прыбой.*

*Вось так, жывы, гучыць часамі спеў,
І ў ім — для тых нязнаны, хто пая, —
Забытых земляў безгалосы прах*

*Крычыць, што не здалеў і не паспеў,
І ў горкай скрусе струнам не дае
Спакою на раз'юшаных вятрах.*

Пераклад з ангельскай Ганны Янкута

Эдыт Сёдэргран

Вяртанне

*Дрэвы майго маленства стаяць,
урачыстыя, перада мной: о чалавек!
і трава вітае мяне, сустракае з чужых краёў.
Галаву апускаю ў траву: нарэшце дома.
Да ўсяго, што за мной ляжыць,
павяртаюся спінай,*

*адзіныя сябры засталіся — гэты лес,
гэты бераг і возера.*

*І п'ю я мудрасць з сакавітых кронаў ялін,
і п'ю я праўду са ссохлых ствалоў бяроз,
і п'ю я моц з маленькіх і квольх сцяблінак:
вялікі заступнік дае мне руку сваю літасціва.*

Дрэвы майго маленства

*Дрэвы майго маленства высіяца над мурагам,
галавой гайдаючы: што гэта стала з табой?
Каланада — суцэльны дакор:
не варты таго, ты ідзеш пад намі!*

*Ты дзіця, ты ўсёмагутным быць мусіш,
дык чаму ты скуты хваробы ніціцём?
Вось — ты цяпер чалавек, ненавісны чужынец.
А быў дзіцем — веў доўгія гутаркі з намі,
позірк быў мудры.*

*Мы хочам табе расказаць таямніцу
твайго жыцця:*

*ключы да ўсіх таямніц ляжаць у траве
на малінавых схілах.*

*Мы хочам раскатурхаць цябе, заснулага,
хочам абудзіць цябе, памерлага, з твайго сну.*

Бык

*Дзе бык падзеўся?
Мая натура — чырвоная прасціна.
Ці я не бачу затопленых крывёй вачэй,
не чую рэзкіх, цяжкіх уздыхаў,
і хіба зямля не трымціць пад шалёнымі
капытамі?*

*Не.
Бязрогі ступае бык;
ён стаіць над кармушкай,
перажоўвае ўпарта сваё калянае сена.
Беспакарана трапецаца на вятры
пунсовая прасціна.*

Нявеста

*Мой круг — пятля, і колца маіх думак
абвіла палец.
І на зямлі, дзе ўсё вакол чужое, ёсць нешта
цёплае,
як тонкі водар венчыка лілеі.
Тысяча яблыкаў у садзе майго бацькі,
круглявыя навіслі, бездакорныя —
няяснае маё жыццё такім і стала,
круглявым, цэлым, пышным, роўным
— простым.
Пятля мой круг, і колца маіх думак
абвіла палец.*

Край, якога няма

*Сумую па краі, якога няма,
бо існых рэчаў жадаць стамілася.
Месяц мне бае срэбнымі рунамі
пра край, якога няма.
Край, дзе чароўным чынам*

*здзяйсняюцца мары,
край, дзе абрынаюцца ўсе ланцугі нашыя,
край, дзе студзіць нам пабітыя лбы
ў расе месяцовай.
Маё жыццё было ліхаманкай.
Ды штось я знайшла, кудысьці
напраўду прыйшла —
на сцежку да краю, якога няма.*

*У краі, якога няма,
жыве мой любы ў зіхоткай кароне.
Хто ён, мой любы? Цёмная ноч,
зоркі дрыжаць у адказ.
Хто ён, мой любы? Як яго зваць?
Вышэй і вышэй выгінаецца неба,
і дзіця чалавечае тоне ў бясконцай імгле
і адказу не мае.*

А дзіця чалавечае — гэта ўсяго

толькі пэўнасць.

Яно выцягвае рукі вышэй за любыя

нябёсы.

*І прыходзіць адказ: «Гэта я — твой любы,
цяпер і навек».*

Пераклад са шведскай
Алесі Башарымавай

Эмі Лоўэл

Ростань

*О ты
Якая падышла
У цішы яблынь да мяне пасля купання
Чаму перад размовай не задушыла*

*А да краёў напоўніла дзівосным дзікім
мёдам слоў*

*І потым кінула на літасць
Лясных пчол?*

Замест

*Калі пад вербамі стаю
Я над ракою
Ва ўборы з жоўтага ядвабу,
Расквечанага барвай хрызантэмаў,
То не празрыстаю вадою
Я люблюся —
Тваім партрэтам,
Для мяне намаляваным
На вееры.*

Дзесяцігоддзе

*Калі ты прыйшла, то была віном
чырвоным і мёдам.
Смакам салодкім сваім мне язык апякала.
Цяпер ты — як ранішні хлеб,
Лагодны і гладкі.
Я больш не спрабую цябе,
твой ведаю прысмак.
Ды ўсё ж пачуваюся сытай.*

Таксі

*Калі пакідаю цябе,
Губляе сусвет
Апошні свой гук.
Імя тваё ў колкія зоры крычу,
Гукаю самотна ў парывах вятроў,
А вуліцы мчаць,
Адна за адной
Расціць паміж намі
І ліхтарамі засцяць мне вочы,
Каб болей не бачыла твару твайго.
Чаму я павінна сыходзіць
і сэрца ўспорваць аб вострыя лёзы начы?*

Паланёная багіня

*Над цёмнымі дахамі,
Над комінаў каўпакамі
Я заўважыла бляск аметысту.
Раптам блакітам і цынамонам
Запалаў
Бруднай вуліцы ўскраек.*

*Праз заслону дажджу
Рубінавае святло праступіла,
І я заўважыла промні месяца
У вэлюме бледна-зялёным.*

*Гэта былі яе крылы,
Багіні!
Яна па аблоках ступала,
І на вясёлкавым пер'і трымалі
Яе ветру павевы.*

*Я доўга імчала за ёй,
Углядаючыся, спатыкаючыся,
Мне было ўсё роўна, куды яна прывядзе.
Мае вочы насычаліся колерамі:
Шафранавы, рубінавы, жоўта-берылавы
І ярка-сіні колер кварцу,
Усплёскі ружовага, сполахі зялёнага,
Россып аранжавага, спіралі барвовага,
У крапінку залатыя пялёсткі*

тыгровай лілеі

*І ярка-ліловыя выбухі гартэнзій.
Я імчала за ёй*

І глядзела на бліскучыя ўспышкі яе крылаў.

*У горадзе я знайшла яе,
У горадзе вузкіх вулак.
На рынку я наблізілася да яе,
Паланёнай, напужанай.
Яе гафраваныя крыльцы звязалі вяроўкамі,
Голая і халодная стаяла яна,
І вецер дзьмуў у той дзень
Без промня сонца.*

*Мужчыны таргаваліся за яе,
Давалі золата й срэбра,
Медзякі і збожжа,
Выкрыквалі гучна цану на рынку.*

Багіня рыдала.

*Хаваючы твар, я збегла,
І шэры вецер шыпеў за спінаю
На вузкіх вулках.*

Пераклад з ангельскай Юлі Цімафеевай

ПРАЙДЗІСВЕТ

14 (6)

▶ ПЕРАКЛАДЫ («ВЕРСІЯ БЫКА»)

ЖАНЧЫНА, ЯКАЯ ГАВАРЫЛА ПРАЎДУ

З ЦЫКЛУ «РЭДЖЫНАЛЬД ПРА ГАЛОЎНЫЯ ЗАГАНЫ»

(Гектар Х'ю Манро) САКІ

Жыла-была, пачаў Рэджынальд, жанчына, якая гаварыла праўду. Безумоўна, звычка гэтая з'явілася не ўадначас, а прарастала ў ёй павольна, нібы лішайнік на здаровым з выгляду дрэве. У яе не было дзяцей — іначай усё магло б быць іначай.

Гэта пачалося амаль незаўважна, без асаблівых на тое падставаў, апроч той, што жыццё яе было даволі пустым, таму так лёгка было спатыкнуцца і пачаць гаварыць праўду па дробязі. А потым усё ўскладнілася: мяжа дазволенага была прайойдзеная, пачалася праўда па-буйному — і ўрэшце яна сказала праўду пра свой узрост. Яна паведаміла, што ёй сорак два гады і пяць месяцаў, — як бачыце, да таго часу яе праўдзівасць сягнула нават месяцаў. Гэта, мабыць, прыемна анёлам, але яе старэйшая сястра была не вельмі задаволеная. На дзень нараджэння нашай жанчыны замест білетаў у оперу, на якія тая спадзявалася, сястра даслала ёй паштоўку з відам на Ерусалім з Элеонскай гары, што,

згадзіцеся, не зусім адно і тое ж. Помста старэйшай сястры можа прымусіць сябе чакаць, але, як Паўднёва-ўсходні экспрэс, урэшце прыбывае без спазненняў.

Сябры жанчыны спрабавалі адгаварыць яе ад надмернага патурання гэтай звычцы, але яна сказала, што заручаная з праўдай, пасля чаго ёй заўважылі, што не зусім разумна так часта з'яўляцца разам на публіцы. (Бо прадбачлівая жанчына не будзе рэгулярна абедаць разам з мужам, калі хоча асляпіць яго, нібыта Адкрыццё прарока, за вячэрай. Яму трэба даць час на забыванне, а паловы дня для гэтага недастаткова). І неўзабаве шэрагі яе сяброў месцамі парадзелі. Яе жарсць да праўды аказалася несумяшчальнай з шырокім колам знаёмстваў. Напрыклад, яна сказала Мірыям Клапшток, як менавіта тая выглядала на балі ў Ілексаў. Ну безумоўна, Мірыям пыталася пра бесстаронняе меркаванне, а нашая жанчына штодня малілася ў царкве за мір ва ўсім свеце, але свет, на жаль, поўны супярэчнасцяў.

Усе пагаджаліся на адным: кепска, што ў яе няма сям'і. З дзіцён-

кам-другім у доме неяк несвадома пачынаеш утаймоўваць празмернае імкненне да праўды. Дзеці дадзеныя нам на тое, каб мы стрымліваліся ў выказванні найлепшых пачуццяў. Вось чаму тэатр, як бы ні намагаўся, ніколі не будзе больш штучным, чым жыццё, — нават у ібсэнаўскай драме трэба выкрываць тое, пра што звычайна маўчыш у прысутнасці дзяцей і слугаў.

Лёс ад пачатку наканаваў, каб мы гаварылі праўду, і па справяд-

Любая жанчына кажа сваёй краўчысе дзевяноста працэнтаў праўды, астатнія ж дзесяць — гэта той нескарачальны мінімум маны

лівасці частку віны павінен узяць на сябе. Таму, не маючы дзяцей, нашая жанчына была вінаватая хіба што ў неасцярожнасці самога пацярпелага.

З часам яна адчула, што стала рабыняю таго, што спачатку было не больш чым марнай схільнасцю. І вось аднойчы ёй усё адкрылася. Любая жанчына кажа сваёй краўчысе дзевяноста працэнтаў праўды, астатнія

ж дзесяць — гэта той нескарачальны мінімум маны, на які ніводная кліентка, якая сябе паважае, ніколі не зробіць замаху. Майстэрня мадам Драга была месцам сустрэчаў голай праўды з крыкліва адзетай маной, і там нашая жанчына адчула ў сабе сілы зрабіць апошнюю спробу і ўваскрасіць прастадушны фальш мінулых дзён. Сама мадам была апанаваная натхненнем і мела выгляд сфінкса, які ведае ўсё на свеце, але пра

большасць ахвотна маўчыць. Яна б праславілася, калі б была ваенным міністрам, але ёй было дастаткова багацця.

— Я прыбярэ вось тут, а потым — ну пацярпіце хвілінку, міс Ховард! — потым тут, а потым вось так збяру — упэўненая, вам будзе нашмат зручней!

Жанчына крыху павагалася. Здаецца, так мала высылкаў патрэбна было, каб проста моўчкі

ВЫКЛЯТЫЯ ЖАНЧЫНЫ

Шарль БАДЛЕР

Роспач старой

Зморшчаная бабулька ўся ажно заззяла ад радасці, убачыўшы цудоўнае дзіця, якому ўсе былі радыя й кожны хацеў спадабацца; цудоўнае стварэнне, такое самае крохкае, як яна, бабулька, і, рыхтык яна, бяззубае й безвалосае.

І яна падышла да немаўляці, хочучы пазабавіць яго сваім агуканнем ды ласкавымі мінамі.

Але напалоханае дзіця стала адбівацца ад лядашчай дабрачкі з яе пяшчотамі й завішчэла на ўвесь дом.

І добрая бабулька вярнулася ў вечную сваю самоту і, плачучы ў куточку, казала сабе: «Ах мы, няпшчасныя старыя саміцы! Мінуў час, калі мы маглі падабацца, хоць бы найнявіннейшым; і мы наганяем страх нават на малых дзяцей, якіх хочам любіць!»

Блазан і Венера

Які чароўны дзень! Вялізны парк млее ў пякучым праменні вока дня, нібы маладосць у абладзе Каханія.

Усеагульная раскоша не выдае сябе ніводным гукам; нават фантаны як быццам заснулі. Як жа розніцца ад людскіх святаў гэтая маўклівая оргія!

Здаецца, што святло, усё нарастаючы, выкрасае з прадметаў усё новыя й новыя водбліскі-яскаркі; што краскі ў захапленні зграююць ад жадання перасягчы нябесны блакіт зыркасцю сваіх фарбаў; што спёка робіць водары відочнымі, і яны смугаю ўзносяцца да сонца.

Аднак сярод агульнай радасці я ўгледзеў засмучаную істоту.

Ля ног вялізарнай Венеры — адзін з прафесіянальных вар'ятаў, самахотных блазнаў, чый абавязак — забаўляць каралёў, калі тых грызучы дакоры сумлення ці проста нуда. Прыбраны ў блішчасты й фацэтны строй, у рагатай шапцы са званочкамі, увесць стуліўшыся каля п'едэсталу, ён падымае поўныя слёз вочы да несмяротнае Багіні.

Ягонныя вочы кажуць: «Я самы няпшчасны й самотны з людзей, пазбаўлены кахання й сяброўства, і праз гэтае мізарнейшы за апошнюю жывёлу. Але я, я таксама створаны, каб адчуваць і разумець неўміручую Красу! О, Багіня, злітуйся над маім смуткам і маім шаленствам!»

Але няўмольная Венера глядзіць немавед куды ўдалеч сваімі мармуровымі вачыма.

Гадзіннік

Кітайцы даведваюцца пра час па вачах катоў.

Адзін місіянёр, ідучы пэўнага дня прымесцем Нанкіну, заўважыў, што забыў гадзіннік, і запытаўся, колькі часу, у нейкага хлопчыка.

Юны вісус з Паднябеснай Імперыі спачатку разгубіўся, але потым, сціміўшы, адказаў: «Зараз дазнаюся». Праз некалькі мгненняў ён вярнуўся з вялікім тоўстым катом у руках і, зазірнуўшы яму, як той казаў, проста ў вочы, без ваганняў абвясціў: «Хутка поўдзень». Так яно й было.

А я, калі схіляюся да пекнай Феліны, якой так пасуе яе імя, бо яна — краса свайго полу, гонар майго сэрца і водар маіх думак, будзь гэта ўночы альбо ўдзень, у зыркім святле альбо непрагледным змроку, — у глыбіні яе

чароўных вачэй я заўсёды бачу дакладны час, заўсёды той самы, вялікі, урачысты, бязмежны, нібы прастора, непадзельны на гадзіны й хвіліны, нерухомы, неадзначаны на хранометрах, і ўадначас лёгка, як подых, і хуткі, як позірк.

І калі нейкі назола з'явіцца й стане турбаваць мяне, пакуль погляд мой адпачывае на гэтым цудоўным цыферблаце, калі нейкі грубы й недалікатны дух, нейкі дэман перашкоды з'явіцца й запытаецца: «Ува што ты так пільна ўглядаешся? Чаго шукаеш у вачах гэтай істоты? Марнатраўны й лянiвы смяротны, можа, ты бачыш там, колькі часу?» — я адкажу без ваганняў: «Так, бачу: на маім гадзінніку Вечнасць!».

Згадзецца, спадарыня, што гэты мадрыгал напраўду варты ўзнагароды — ён атрымаўся такім самым напышлівым, як і вы. Але, шчыра кажучы, мне было так прыемна плесці вам гэты вычварны камплімент, што я нічога не прашу ў вас узамен.

Паўсвету ў валасах

Дазволь, я буду доўга, доўга ўдыхаць пах тваіх валасоў, зануруся ў іх тварам, як сасмяглы ў крынічную ваду, буду ўскалыхваць іх, нібы напарфумаваную хустку, каб разварушыць рой успамінаў.

Калі б ты магла ведаць усё, што я бачу, што адчуваю, усё, што мне чуюцца ў тваіх валасах! Мая душа вандруе ў водары, як душы іншых — у музыцы.

Твае валасы поўныя мрояў пра мачты й ветразі, пра вялікія моры — мусоны нясуць мяне па іх у чароўныя краіны, дзе далячыні блакітнейшыя й глыбейшыя, а паветра прасякнутае пахам пладоў, лісця й чалавечае скуру.

У акіяне тваіх валасоў мне бачыцца гавань у гуках сумных песень, дужыя мужчыны з усіх канцоў свету й караблі ўсіх кшталтаў, чые дасканалыя й складаныя сілуэты вырысоўваюцца на асноведазі вялізарных нябёсаў, дзе пануе вечная спёка.

У пяшчоце тваіх валасоў я зноў перажываю доўгія гадзіны ўтомнай, амаль што няўлоўнай партовай гайданкі, гадзіны, што я прабавіў на канапе ў каюце прыўкраснага карабля, між вазонаў з кветкамі й збаноў з прахалоднай вадою.

У пякучым вогнішчы тваіх валасоў я ўдыхаю водар тытуню, прыспраўлены опіумам і цукрам; у ночы тваіх валасоў я бачу бяскон-

Дазволь, я ўвап'юся ў твае цяжкія чорныя косы.

Калі я кусаю твае пругкія, непакорлівыя валасы,

мне здаецца, я ем успаміны

цае ззянне трапічнай сінечы; на пухлыстых узбярэжжах тваіх валасоў я п'ю змешаны пах смалы, мускусу й какосавага алею.

Дазволь, я ўвап'юся ў твае цяжкія чорныя косы. Калі я кусаю твае пругкія, непакорлівыя валасы, мне здаецца, я ем успаміны.

Якая з дзвюх сапраўдная?

Я пазнаёміўся з некай Бенедыктай, што жыла ў залатым бляску ідэалу; вочы яе выклікалі прагу велічы, красы, славы і ўсяго, што прымушае нас верыць у несмяротнасць.

Але гэтая цудоўная істота была запекнай, каб жыць доўга; не прайшло й некалькіх дзён па нашым знаёмстве, як яна памерла; я сам пахаваў яе пэўнага дня, калі вясна кадзіла свой ладан нават на могільках. Я сам пахаваў яе, замкнуўшы ў труну з духмяна-

згадзіцца з мадам. Але звычку было ўжо не перамагчы.

— Баюся, — прамармытала яна, — што тут вось крышку, ну зусім крышачку...

І гэтым «крышачку» яна акрэсліла ўсю незваротнасць сваёй рабскай залежнасці ад праўды. Мадам не вельмі радавалася, калі ёй пярэчылі ў прафесійных пытаннях, а калі мадам страчвала вытрымку, асобная вытрымка знаходзілася ў вашым рахунку.

І ўрэшце надыйшла жахлівая хвіліна, якую жанчына ўжо даўно прадбачыла, — яшчэ адна малечкая праўда, што трывожыла яе ў хвіліны абуджэння. Нейка золкай раніцай у сераду, з цяжкасцю падбіраючы словы, яна заўважыла кухарцы, што тая выпівае. Сцэна, якая адбылася пасля гэтага, запомнілася ёй так выразна, нібыта была напісаная ў яе ўяўленні самім Эбі^[1]. Кухарка была добрая — такія кухаркі сыходзяць за добрых; а як сыходзяць, то яна і сышла.

На наступны дзень на абед заявілася Мірыям Клапшток. Жанчыны і сланы ніколі не забываюць несправядлівасці.

^[1] Эдвін Остын Эбі (1852–1911) — амерыканскі мастак, ілюстратар, з 1878 года жыве ў Англіі; у 1902 годзе быў афіцыйным партрэтыстам на каранацыі Эдуарда VII. Ілюстраваў кнігі вядомых аўтараў, у тым ліку Шэкспіра.

Пераклад з ангельскай Кацярыны Маціеўскай

га дрэва, незнішчальнага, нібы індыйскія скрыні.

Вочы мае яшчэ былі ўтаропленыя ў зямлю, дзе я закапаў свой скарб, як раптам я ўбачыў маладую асобу, надзвычай падобную да пахаванай. У дзіўным істэрычным запале яна ўтоптвала рыхлую глебу й пырскала смехам, кажучы: «Гэта я, я сапраўдная Бенедыкта! Я, знакамітая агідніца! У пакаранне за тваю дурноту і слепаццю кахацьмеш мяне такою, якой я ёсць!»

А я, як непрытомны, крычаў у адказ: «He! He! He!». І, каб выразней падкрэсліць сваю нязгоду, тупнуў так моцна, што нага мая пакалена ўгнурала ў свежы дол. Быццам воўк, што трапіў у пастку, я

Дазволь, я ўвап'юся ў твае цяжкія чорныя косы.

Калі я кусаю твае пругкія, непакорлівыя валасы,

мне здаецца, я ем успаміны

застаўся — і, магчыма, назаўсёды — прыкаваны да магільы ідэалу.

Суп і аблокі

Мая любая, мая шалёная каханка падавала мне абед, а я праз расчыненае акно залі сачыў, як плыве ў небе цуднае Божае дойлідства, сатканае з няўлоўных тхненняў, чароўныя эфемерныя збудаванні. І я сказаў сабе, сузіраючы: «Усе гэтыя дзіўныя відзежы прыгожыя амаль як вялікія вочы маёй каханае красуні, маёй любібае, шалёнае, зеленавокае пачвары».

Але раптам я атрымаў моцны ўдар кулаком у спіну й пачуў сіпаты, чароўны голас, істэрычны й нібы ахрыплы ад гарэлкі — голас маёй мілае, любібае каханкі: «Будзеш ты есці нарэшце свой суп, чортаў гандляр аблокамі?»

Пераклад з французскай Андрэя Хадановіча

► ВЕРШЫ

ШЛЯХ ДА ЦЯБЕ

Рагнед МАЛАХОЎСКІ

Рагнед Малахоўскі — паэт, музыкант. Аўтар зборніка вершаў «Беражніца». Нарадзіўся ў 1984 годзе ў пасёлку Сямчан Магаданскай вобласці (Расія). Скончыў Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт. Жыве ў вёсцы Нарач.

Беражніца

Беражніца, багіня азёраў,
У прадонні густой цішы
Пахавай назаўсёды гора,
Зберажы скарб душы.
Беражніца, хімера паэта,
Наталіцца каханнем дай
І натхненне свайго сусвету
Для мяне адшукай.
Беражніца, дзяўчына зямная,
Не цурайся, прэч не бяжы.
Твая цнота душу апякае.
Маладосць зберажы.
Беражніца!
Румяны заранкі
Асляпляюць красой жывой...
Калі ў сэрцы
Сумненняў маланкі,
Вір жыцця супакой.
Беражніца, вадзіца святая,
Жыццядайная моц твая.
Калі хваля бяжыць залатая, —
Ачышчаюся я.

Заліта поле сонечным віном,
Хаваяцца
паблякляя валожкі.
Камусьці ішчасце грукаецца ў дом,
А хтосьці для сябе аблюе дошкі.
На босы дол вятрыска упадзе,
Калоссе і валожкі пералічыць.
Як людзі,
адлюструюцца ў вадзе
Разгатыя дубы на папалішчы.
Над возерам, акрытым цішынёй,
Стаіць, як здань, пакінутая хата.
Камусьці жыць
маркотнаю гульнёй,
А іншым пазіраць на лёс заўзята.
Развее вецер думак чараду,
Дзе мары, як віно, не маюць толку.
Аб чымсьці плача, глядзячы ў ваду,
Анёлак
На валожкавым узгорку.

Ласунак

Ласунак лепшы
Для мяне —
Кропелькі
Ажынавага соку,
Што марамі
Шчаслівага юнацтва
Коцяцца на тваім
Бурытынавым целе.
А свежы водар
Ранішняга сонца
Зачароўвае сціпласцю
І непаўторнай цеплынёй.
Пяшчота праманёў
Пераліваецца
З кропелькі ў кропельку,
І лёгка,
Дрыготкая хваля
Працінае цела.
Сусвет —
Перад вачыма,
А смак яго
Ў мяне на вуснах.
І сэрцы дрыжаць
Урадасці
Ап'янелай асалоды —
Кропелькі
Ажынавага соку.

Шлях да цябе

Н. Н.

За кратамі касмічнай цішыні
Твой голас чысты і недасягалны.
У чорнай, некраўтай вышыні
Я страціў да каханай шлях астральны.
Блукаючы і ў ноч, і ў ясны дзень,
Знікаючы ў жыцці, як думак кола,
Убачыў, як надзей маіх прамень
Высвечваў з цьмянай шэрані анёла.
А багна слоў
Засмоктвае мой свет.
Правал у бездань.
Шлях святла не мае...
А недзе,
Сярод тысячы планет,
Мігіць твая
Адзіная, жывая...
Мне вусны ценька горкі лёс кране
Засохлаю гартэнзіяй настрою,
Бо голас твой застаўся для мяне
За вечнасцю касмічнага спакою.

Мой чорны парасон —
Акраец ночы —
Растане ў навальнічным даляглядзе,
Настане час,
Якога не захоцаш
Ты бачыць у маім нямым паглядзе.
Мой чорны парасон —
Крыло анёла,
Што здрадзіў на зямлі адвечнай веры.
Грымотаў бой.
На твары мёртвы сполах.
За мной адчайна зачыняеш дзверы...
Мой чорны парасон —
Мой паратунак.
Падорыць ноч
Нявыплаканы сон нам —
Апошні развіталыны пацалунак.
Іду апошні раз пад парасонам...

Знясілены дождж

Знясілены дождж уладарыць
на цёплым асфальце.
Ён кроплямі лічыць хвіліны
да нашага ішчасця.
Ён справу завершыць маю.
Я дажджу давяраю.
Жыццё — навальнічнае неба ад краю
да краю.
Не трэба тлумачыць, чаму нам
тужліва і змрочна.
У снах летаргічных забытацца сёння
нам можна.

Парою дасветнай на скронях сівое планеты
Знікаюць у часе бязважкім
дажджынкі-манеты.
Знясілены дождж нібы просіць
у нас прабачэння,
Што ён валацуга, лянівы.
Ён стаў на калені.
Калі развінаюць нябёсы вільготныя крылы,
Нам дождж ахвяруе на ішчасце
апошнія сілы.

Пластыка слова,
Пластыка цела...
Наша каханне знікаць не хацела
Ў гэтым нязносна вар'яцкім сусвеце.
Верыла ноч,
Што яе апраўдае дасвеце*.
Мы давяралі жыццё
Незямным летуценням.
Словы і рухі спяшаліся...
Да пабачэння!
Новыя промні святла
Даспяваюць санеты.
Стану над прорвай пачуццяў...
Каханая, дзе ты?

*З Рыгора Барадуліна.

На ўскрайку
Атлантычнага цыклону
Каханне выпрабоўвае свой лёс.
Я веру —
Мне з табою быць да скону.
Хлушу табе,
Што рэўнасць сон прынёс.
Дрымотны вечар
Гіне ў самалюбстве,
Жадае скунуць
Рэўнасці хамут.
Ты хлуціш мне,
Што час не замалюе
На твары недавер
І боль пакут.
Тваё непераможнае маўчанне —
Часцінка міратворнай цішыні.
Адкінем цяжар спрэчак
Да світаннага
Запалім свечак чыстыя агні...
А заўтра,
Супакоеныя стомай,
Забудзем
Недавер сумніўных сноў...
На ўскрайку
Атлантычнага цыклону —
Імгненні непрадбачлівых выскоў.

Глыток ахалоджанай колы
На плошчы Якуба Коласа...
Грукоча трамвайчык вясёлы —
Не чутна каханай голасу.
Не бачна каханай постаці,
Навокал народ спяшаецца.
Народ на адвечнай ростані
Пад лёсам сваім прагінаецца.
А хтосьці сядзіць на лавачках
І ловіць пырскі фантаннага.
Кропелькі ў сонечных зайчыках...
Дзе ты блукаеш, каханая?
Скрыжуюцца позірккі нашы
На плошчы Якуба Коласа,
Дзе сонечны
зайчык
вушасты
Блукае без мапы і компаса.

Я быў закаханы ў багіню пяшчоты
І верыў, што лета мае не міне,
Не змоўкнуць духоўнай мелодыі ноты
І ружа не звяне ў самотным акне...
Багіня пяшчоты —
Адачу багіня —
Пакутным агнём апякла мне душу.
Калі мімалётнасць кахання загіне,
Нятленнага ішчасця ў багоў папрашу.
Ды цені прытворныя
Нішчаць сумленне,
Чарнее аслеплай душы абярог.
Багіня адчаю —
Жыцця сутарэнне —

Спакусніца свету майго.
Забыцца ў пялёстках сузор'яў мы рады,
А сэрца тваё апусцела да дна.
Багіня жажлівай ганебнасці здрады —
Адна.

Расчараванне

Цалуюць шыбу
Клічнікі дажджу,
Пытальнікам
Скруціў лістоту вецер.
Найлепшы час
Прызнаць,
Што не жыву, —
Страшнейшае
Расчараванне ў свеце.
Тунэль з аскепкаў
Дзённай мітусні
Не выпусціць,
Пакуль не згасне вечар.
Удары сэрца
Прагнуць цішыні,
Калі жыццё
Марнуецца на вецер.
Трымценне зор —
На палатне акна,
Спакою кроплі
Змыюць думак смецце.
Ад безвыходнасці —
Глыток віна,
І не задасць пытанняў
Нудны вецер.

Памяць вады

Майму брату Дзянісу

Вада запамінае нашы словы,
Вада запамінае нашы рухі.
Прамыць бы ёю нашыя галовы,
Пазбыцца б разам тлумнай завірухі.
Вада гарыць
Пад райскім небасхілам.
Паміж табой і мной —
Душа вады.
Наш час
Непадуладны тайным сілам.
Яму карціць быць вечна маладым.
Вада раве, шалёна вар'яцее,
Хвалюецца раздольная прастора.
Імгненні лёсу —
Каляровы веер,
Што ў мітусні нязморанага мора.
Праз тысячы гадоў
Паўстане Памяць,
Дзе голасу імгненні прагучалі.
«Так прагнеш жыць,
Калі цябе чакаюць», —
Прамовяць непакорлівыя хвалі.

Далёкі бераг —
Палюнічы нож —
Бязлітасна рассёк
Ваду і неба.
Барвовы вечар
Крочыць басанож,
І чайкі ўжо не кленчаць
Крошкі хлеба.
Пад ціхім небам
Стынуць ветракі.
Калышацца
Ў чароце нізкім човен.
Тысячагоддзі
Пад вадай звіняць замкі
На замку,
Што таемнасцямі поўны.
І песні беражніц
Не чутна ўжо,
Упала ніцма поўня
Сярод хваляў.
А колькі
Нема
З дна
Крычыць крыжоў,
Дзе хвалі
Столькі душаў пахавалі!
Калісьці прыйдзе
Шчасная пара
І зоркі
Ад жыцця адгоняць беды.
А над вадою —
Палымая зара...
І толькі тут
Сустрэнуцца легенды.

ПРОЗА

16 (8)

▶ АПАВЯДАННЕ

МОСТ ПРАЗ ДУНАЙ

Мікола ІЛЮЧЫК

І Радавы Лазар Фахер ляжаў у садку пад старой грушай. Пайшоў другі месяц, як іх узвод расквартаравалі ў вёсцы Зяблевічы. У самым сэрцы палескіх балотаў на пясчанай выспе месціцца невялічкая, мо з дваццаці хатаў, вёска. Фронт далёка, а што яны тут робяць, Лазар так і не зразумеў. Казалі, што будуць усталёўваць новую ўладу і змагацца з ляснымі бандытамі — партызанамі. Але ж, дзякуй Богу, ні таго, ні другога рабіць не давялося. Жывуць па вясковых хатах, па некалькі чалавек. Учатырох занялі пакой у дыктоўнай хаце Юзіка Боўдзеля. Кульгавага Юзіка забракавалі, і вайна для яго ніяк не змяніла ход сялянскага жыцця. Ён з Тэкляй і малым дзіцём спяць на печы. А ў пакоі жывуць жаўнеры.

Немцаў у Зяблевічах так ніхто і не бачыў. Людзі, што бывалі на чыгуначнай станцыі, казалі, што іх там шмат. А ў вёсцы толькі некалькі дзясяткаў мадзяраў.

Лазар адганяў надакучлівую муху, што перашкаджала чытаць ліст, бегала па паперы з месца на месца, паціраючы пярднімі лапкамі. Гэта раздражняла.

Лісты прывезлі ўчора. Сэрца ўздрыгнулася спужанай птушчай, калі ўбачыў знаёмы почырк. З лістом было фота...

У Тэрэзію Кун Лазар закахаўся на першым курсе. З фота глядзела яна, з ледзь прыкметнай усмешкай. Тыя ж вочы, тыя ж вусны. Здавалася, што развіталіся толькі ўчора... Перад вачыма паўстаў мост праз Дунай, дзе закаханыя прастаялі да раніцы. Яны так любілі вечаровыя прагулкі па вуліцах Будапешта! Час ад часу разам з імі мог увязання малодшы брат Лазара - Палько. Яшчэ ў гэтай прыёмнай кампаніі мог быць сябар і аднакурснік Балаш Сабо. Ягоныя бацькі трымалі ферму недалёка ад Дэбрэцэна і клалі ўсе сілы, каб вывучыць сына. Толькі аднойчы Лазар заўважыў, што сябар надта пільна ўглядаецца ў вочы Тэрэзіі, але ж не прыдаў гэтаму ніякага значэння. Бо ведаў, што Тэрэзія кахае толькі яго. А з Балашам яны трэці год запар здымаюць пакой у суворай пані Бэрнадэт. За гэты час звякліся адзін да аднаго і нават пасябравалі. Лазару добра было жыць асобна. Самастойны і незалежны юнак не надакучаў бацькам і ў родным доме, што на ўскрайку сталіцы, бываў толькі зрдку...

— Лазар, дзе ты? — паклікаў яшчэ адзін кватарант Юзіка Боўдзеля Колаш Хідзек.

— Тут я, — азваўся за бэзавым кустом Лазар.

— Чуў навіну?

— Што за навіна?

— Заўтра наш узвод пераводзяць на станцыю. Мост праз раку ахоўваць будзем. Партызаны на чыгунцы.

— Адкуль ведаеш?

— Капрала выклікалі да начальства. Ён і паведаміў.

Вось, падумаў Лазар, дарэмна абяцалі дзяўчатам з хутара,

што ўвечары прыйдзем. Яшчэ і знаёмства толкам не завязалася, а тут ужо развітвацца пара. Пасля атрыманага ліста з радзімы хлопец яшчэ больш засумаваў.

— Слухай, Колаш, а ці надоўга туды, на станцыю?

— Халера яго ведае. Па мне дык і тут добра, спакойна.

На хутар Бабы (такія смешная назва!) Лазар з Балашам запрашаныя былі даўно. Далёкая сваячка Юзіка, смяшлівая дзяўчына гадкоў сямнаццаці, прыходзіла ў вёску, каб забраць соль, што выменяў яе дзядзька ў ротнага кашавара Гергеля. Жаўнеры падышлі да яе, пачалі нешта казаць. Але Ганначка, так звалі Юзікаву пляменніцу, толькі рагатала з кожнага слова. Такай смешнай ёй прыдалася мадзярская мова. Нягледзячы на моўную перашкоду, юнакі ўцімлілі, што на хутары сохнуць яшчэ тры дзеўкі. Ганна ж прыйшла да высновы, што з гэтымі прыгожымі хлопцамі варта сустракацца. У Зяблевічах да вайны было толькі трое юнакоў. Дваіх адразу забралі на фронт, а трэці хаваўся недзе ў лясах. Толькі не ведама, ад каго збягаў, бо вінаваты быў перад усімі — новая ўлада лічыла яго партызанам, а старая — дызерцірам.

На сённяшні вечар было прызначана спатканне на хутары...

II

— Што за хвароба такая? Доктары рады не дадуць, і памерці нельга, — бурчэў пад нос стары Юзік.

— Старасць завецца твая хвароба, — азвалася Тэкля. — Заўтра Вялікдзень, працы колькі, а ён тут стогне. Памог бы, ці што.

Заўтра і Марыська павінна прыехаць. Пашанцавала дачушцы. Адзіную толькі і выгадалі. Не даў больш Бог. Затое ў яе ўжо чацвёрта. Гарадскі! Жывуць у райцэнтры. І муж добры, п'е толькі па святах. І кватэру маюць, і машыну. Багатыя! Заўтра павінны прыехаць на ўласным «Масквічы».

Юзік узяў кій і пакульгаў з хаты. Выйшаў да веснічак.

— Ах, зараза! А ну пайшла прэч!

Стары замахануўся кіем. Вялізная суседская свіння зрыла лычом увесь «тратувар», як пагарадскому казалі Марыська. Лупачыхіная свіння, такая ж тлустая, як і яе гаспадыня, нават рылам не павяла ў Юзікаў бок. І толькі пасля таго, як цяжкі кій з покіду агрэў яе па пукатай спіне, нехаця пайшла па вуліцы. Млосна было Юзіку. Месца сабе не знаходзіў. У хаце не сядзіцца — дыхаць няма чым, і ў двары неяк няўтульна...

У нядзелю прыехала дачка з усім сваім сямействам. Хата і двор напоўніліся дзіцячым лямантам. Старэйшыя адразу наляцелі на кошык з яйкамі, што спецыяльна для іх варыла Тэкля ўчора ў чыгуне з цыбульнікам. Яна яшчэ з зімы пачала збіраць яго ў кардонку, каб парадаваць унучанятаў чырвонымі мацукамі на Вялікдзень.

Марыся ж паведаміла бацькам радасную навіну: да вёскі заасфальтуюць дарогу. Костусь працаваў у райвыканкамаўскім гаражы, і нехта з начальнікаў неяк прамовіў: «Вось, Косцік, хутка да цешчы ў Зяблевічы будзеш па асфальце ездзіць». Навіна не надта ўразіла бацьку, бо ён толькі буркнуў у адказ: «Мне ўсё роўна, па асфальце кульгаць ці па гразі плухаць. Без кія ж ні так, ні гэтак...»

...Напрыканцы лета дарогу заасфальтавалі. А ў верасні добрыя начальнікі паклапаціліся, каб адзіная вуліца ў Зяблевічах таксама была, як казаў Косцік, «з цвёрдым пакрыццём». Клапаціліся, бо акурат за вёскай было маляўнічае возера, куды ўсё раённае начальства з'язджалася папіць гарэлкі. А Косцік казаў, што «на падвядзенне ігогав».

Юзік з Тэкляю чаўпіліся каля капчоў з бульбаю. Хавалі, каб захаваць ураджай, асобна насенную і вялікую. Увесну ж прыедуць купцы з поўдня, і можна будзе вырачыць якую капейчыну.

Раптам вуліца ажывілася. Пыхкаючы дымам, праехаў нязграбны грэйзер, за ім каток і агромністае жоўта-чорнае пудзіла, што ўкладае на дарогу гарачы і смярдзючы асфальт. Спрытна падруліў «козлік». З машыны выскачыў зухаваты хлопец з папкай у руцэ. Не вітаючыся гаркнуў:

— Ну што, старэча, і да вас цывілізацыя прыйшла! Папільнуй тэхніку да раніцы. З мяне пляшка!..

Раніцай вуліца зноў ажыла. Панаехалі самазвалы, запаўняючы вёску смурою дыму ды

гарачага бітуму. З «уазіка» выскачлі жывавыя дзецюкі. Стрэльнулі ўздоўж вуліцы нейкім стрыножным прыцэлам ды забілі ў зямлю загадзя прыгатаваныя калочкі. Пайшла справа...

Юзіку не сядзелася ў двары у такі лёсавырашальны для вёскі момант. Не зважаючы на Тэкліны заўвагі, стары пакульгаў да вуліцы. Заўважыў, што калочкі набітыя надта блізка да ягонага плоту — і праз нейкую гадзіну ці дзве пад асфальтам застанецца і ягоны «тратувар». Юзік падбегаў, як толькі мог, рынуў да таго, што ўчора хадзіў з папкаю:

— Сынку, не трэба так шчыльна да плоту. Трэба ўзяцца далей.

— Што ты, дзед, у мяне праект. Ды і табе лепей будзе. Адрозу з двору на асфальт.

— Мне не трэба лепей. Сынко, мой ты харошы, адступі метр...

— Ды пайшоў ты! А я яму яшчэ пляшку паабяцаў...

— Хлопча, я сам табе пляшку пастаўлю, і не адну... Саступі старому, га?

— Ну, дурыла старое, зусім з глузду з'ехаў.

— Прашу, дзіця, сыноч...

— Ніякі я табе не сыноч. Не перашкаджай, недабітак стары!

— Ах так!

Юзік кінуўся на падворак. Дзе толькі сіла ўзялася! Ля павеці з калоды вырваў убітую сякеру і так жа жвава пачыкілдаў зноў на вуліцу.

— Не будзе тут вашага асфальту! Саступі! — закрычаў стары.

Інжынер збалеў, нават пот на ілбе праступіў. Ад былой зухаватасці і следу не засталася.

Праца спынілася. Працоўны люд у аранжавых камізэльках накіраваўся да сельскай крамы. Балазе якраз быў той дзень, адзін з трох на тыдзень, калі яна адчынялася. Начальства ў «казле» з'ехала. А Юзік, узброены сякерай, застаўся вартаваць невядома што.

Прыкладна праз гадзіну ў вёску завітаў цэлы картэж: інжынераўскі «уазік», сіняя жоўтыя «Жыгулі» з блакітным ліхтаром на даху і надпісам на бачыне «Милиция», а замыкала калону белая «Волга» старшыні сельскага савету. Лупачыха з зайздрасцю пазірала з-за плота. Бач ты, колькі да гэтага Юзіка начальства панаехала... Чым толькі гэты дурань кульгавы заслужыў такую павагу...

— Гражданин Бовбель, чаму вы нарушаеце общественный порядок? — афіцыйна звярнуўся ўчастковы.

— Не парушаю я нічога, — прабуркаеў Юзік.

— Вот, топором угрожаете. Что вам не нравится?

— Панаехалі! Не дам тутака асфальт класці.

— Дзядзька Юзік, — ласкава прамовіла старшыня сельсавета Лідзія Іванаўна, — ну чаму вы перашкаджаеце. Вам дабро робяць, а вы?

— Не дам, і усё!

Сварку на вуліцы Тэкля чула. Ды ці мала чаго сварыцца Юзік. З Лупачыхаю або яшчэ з кім. Але ўбачыўшы столькі машын і сярод іх міліцэйскія «Жыгулі», перапужалася не на жарг. Падышла бліжэй і адразу ж зразумела ўсё. У Юзіка ад хвалявання трэсліся рукі, а вочы зрабіліся вільготнымі.

Тэкля звярнулася да старшыні:

— Даражэнькая, я вам усё растлумачу. Не чапайце вы яго, ён і так ледзьве кльвае. А асфальт яшчэ ж не пакладзены, на метр адсуньце калочкі, і ўсё...

— Ну што гэта за дурыкі, у мяне праект... — прараб мацюкнуўся.

— Но почему, что за упрямство?! — падаў голас міліцэйскі капітан.

Тэкля дрыготкім голасам, спяшаючыся, быццам баючыся, што яе не даслухаюць, пачала:

— Дзетачкі, даражэнькія... Мы з мужам у вайну пад гэтай ліпай чалавека пахавалі... Забітага... Салдаціка... Зусім юнак яшчэ быў, мо гадую васьмнаццаці. У нас у вёсцы ў вайну мадзяры стаялі. І вось, аднойчы, перад іх зыходам на станцыю, у апошні вечар, гэтага застрэлілі... Не ведаю, свае ці партызаны... Гэтага і не шукаў ніхто, відаць, спяшаліся вельмі... Два дні ляжаў пры дарозе, што да хутара Бабы праз лес... Тут побач. Мы з Юзікам падвечар выкапалі магілку. Юзік зняў з пуці вароты і з тых дошак труну зрабіў... Ён майстар быў на ўсе рукі. Зараз хваробы данялі. А тады ўсё рабіў... Ужо амаль сцімнела... Палажылі мы таго хлапца ў дамавіну. Я псалом з Бібліі прачытала, каб па людску ўсё было. Я ж пісьменная, пры Польшчы два класы скончыла. Чытаць і пісаць умею... Апусцілі дамавіну ў магілу, засыпалі зямліцай, узгорак не насыпалі. Баяліся... Мо сапраўды яго партызаны забілі. Што скажучь? Так і ляжыць ён, небарака, колькі гадкоў ужо. А Юзік зашкадаваў. Казаў, што калі б не памёр першынец — Міхаська, такі ж па гадах быў бы, як і гэты хлапчына... Дзетачкі, не трэба

17 (9)

ПРОЗА

магілку ў асфальт. Тут чалавек ляжыць...

Міліцыянт дастаў цыгарэту, пстрыкнуў запальнічкай і глыбока зацягнуўся. Інжынер пачухаў патыліцу і задуменна прыціх. Юзیک, нібыта вярнуўшыся з забыцця, цвёрда прамовіў:

— Не дам магілу асфальтам закатаць. Тут жа чалавек!

Лідзію Іванаўну нібы хто кіпелнем абдаў:

— Чоловек? Какой это человек? Это наш враг!

— Ён не вораг, дзіця зусім, нават паваяваць не паспеў, — ціхенька умольвала Тэкля.

— Делайце свое дело, — павярнула кіраўніца сельсавету расчырванелы твар да маладога інжынера.

— За что вам деньги платят? — гэта фраза была адрасаваная ўжо да капітана.

Тэкля загаласіла, амаль нягучна, счাপіўшы рукі на грудзях. Здавалася, што галосіць кожная клетачка стомленага жыццём цела старога жанчыны. Уся распач, боль і адчай былі ў гэтым галашэнні...

Юзіку зрабілася зусім кепска. Толькі плямаў зсінелымі вуснамі. Міліцыянт адвёў старога ў хату і па рацыі папрасіў, каб выклікалі «хуткую».

Фельчар зрабіла укол. Юзіку падалосся, што ён зусім страціў пачуццё часу. Праляжаў у ложку цэлы тыдзень. Дачка хацела везці бацьку ў больніцу, але Тэкля не дазволіла. Ціха прамовіла: «Ён ачуняе, не хвалойцеся».

...Юзік зноў пачаў выходзіць з хаты. Але толькі ў двор. На вуліцу яму не хацелася. Шырокаю ракою там чарнеў свежы, яшчэ смярдзючы асфальт. Новая вуліца, новая дарога, толькі зрэдку падпэцканая каровінымі блінцамі.

III

Лазар з Балашам пачалі рыхтавацца да сваёй даўно заплаванай вандрожкі на хутар. Аднагодкі і аднакурснікі, добрыя прыяцелі, калі не сказаць больш таго — сябры. Так было да ўчарашняга дня. Менавіта ўчарашні дзень перакрэсліў усё...

Яны самыя маладзейшыя ва ўзводзе. У хаціне беларускага селяніна Юзіка кватаруюць яшчэ двое іх таварышаў. Але ў тых зусім іншыя інтарэсы, іншыя размовы. Увесь час угадваюць пра жонак з дзецмі. Быццам і паварыць ім няма больш аб чым. Надакучыла слухаць, кожны дзень адно і тое ж. Ды і вёска надакучыла, глухамань сярод лясоў і балотаў. Надакучыла і вайна, хоць і не шмат часу прайшло, як прызвалі ў армію.

Лазар неаднаразова разважаў, што не так і блага сядзець у гэтай вёсачцы. Толькі вайсковая форма ды зброя нагадвалі пра вайну. Але час ад часу прыходзілі думкі аб нейкіх вандроўках ды прыгодах...

Нешта перахацелася Лазару ўжо і на хутар ісці. Што яму тыя паляшчкі? Адна была тут у вёсцы, да дзядзькі наведвалася. Прыгожая — і толькі. Мова незразумелая, а яна толькі рагоча ўвесь час. Мо і сёстры яе такія. «Не, не для мяне гэта ўсё, — падумаў Лазар, — дома чакае Тэрэзія, патрэбна ліст як мага хутчэй адпісаць».

А Балаш мітусіўся. Прыбору аднаго колькі: сагрэў вады, пагальіўся, начысціў да люстранога бляску боты... Раз-пораз пазіраў у

люстэрка, што вісела на сцяне, і папраўляў чорны, як смоль, чуб. Потым нярвова ператрыбушыў ложак, дастаючы прыхаваны пад сеннікам пісталет. Лазар не ведаў, адкуль у прыяцеля такі ладны «Вальтэр». Балаш наогул любіў пакорпацца з вайсковым жалезам...

— Навошта табе пісталет? — запытаў Лазар.

— Няхай будзе на ўсялякі выпадак. Мала што, праз лес ісці... Не пойдзеш жа з вінтоўкай на хутар, дзяўчаты разбягунца са страху, — Балаш гучна зарагатаў...

Лазар стаў ставіцца да сябра з нейкай асцярожнасцю не так даўно. На гэта былі падставы, але да высвятлення адносінаў справа пакуль не дайшла. Хлопец затаіў крыўду і перажываў моцна...

Неяк у размовах сярод жаўнераў Лазар пачуў навіну: карныя падраздзяленні немцаў шукаюць па навакольных вёсках габрэяў. Забіваюць усіх, не глядзяць: стары гэта, жанчына ці дзіця. Пачуе моцна ўстрывожыла юнака.

Неўзабаве пасля такіх размоў адбылася сутычка ягонага прыяцеля Балаша з жаўнерамі, што жылі побач, у хаце састарэлай кабеты. Спрэчка так сабе — драбязя. Але Балаш стаяў на сваім і не хацеў саступаць. Раптам адзін з жаўнераў гаркнуў:

— Дык ідзі запытайся пра гэта ў свайго сябрука-жыдочка. Мо ён разумнейшы за цябе і лепш ведае.

— Дзе той жыд? Запытаюся. Але ж, мабыць, хутка ўсім жыдам будзе канец, трэба спяшацца, — зарагатаў Балаш.

Ягоньня апаненты ацанілі гумар, бо і яны дружна зарагаталі.

Лазар чуў усё: і лаянку, і спрэчку, і зневажальныя словы... Але чаму Балаш так сябе паводзіць? Усе ведалі, што ён — Лазар Фахер быў з сям'і венгерскіх габрэяў. Ён сам ніколі не хаваў гэтага. Ды і якое гэта мае значэнне, хто ты — габрэй, венгр, нейкі там цыган альбо беларус...

Засядзеліся яны ў гэтых балотах. Трэба тэрмінова нешта мяняць. Балаш зусім нярвовы стаў. На пустым месцы сварку зробіць, добра яшчэ да бойкі справа не даходзіць. Але ж адносіны паміж прыяцелямі сапсаваліся амаль канчаткова.

Балаш чарговы раз зазірнуў у люстэрка і, глядзячы непакорную чупрыну, спытаў:

— А хто гэта табе ўчора ліст даслаў?

— Вядома ж хто — Тэрэзія, — стрымана адказаў Лазар і дастаў фотаздымак дзяўчыны.

Балаш Сабо ўважліва паглядзеў на фота і быццам бы жартаўліва прамовіў:

— Лазар, калі ты загінеш на гэтай вайне, то я ажанюся з ёю.

— Як загіну? Дык што ж ты... — у хлопца аж дух заняло.

Лазар вылецеў з хаты. Подбегаў — да саду, упаў на траву пад старой грушай, зажмурыў вочы і ці то прысніў, ці ў нейкай мроі ўбачыў прыгожыя вочы Тэрэзіі. Зноў ясна. Яны ідуць мостам праз Дунай. Побач бяжыць Палько. Нешта расказвае, махае рукамі, быццам слоў яму не хапае, а сказаць хочацца. Дапамагае сабе жэстамі і робіцца ад гэтага падобным на ўстрывожаную птушку. І Балаш — з пажадлівым позіркам на Тэрэзію. І зноў яна, яе вочы...

— Ну, прачынайся, чаго разлэгся, вечар хутка, — Балаш

злёгка тыцнуў бліскучым ботам прыяцелю ў бок.

— Што з таго, што вечар, — нехаця адказаў Лазар.

— Дык мы ж на хутар павінны ісці!

— Нічога і нікому я не павінен.

— Ну вось, крыўдуе. Не крыўдуй! Вайна пасварыла, яна і памірыць.

— Чалавек павінен быць чалавекам заўсёды.

— Ну, ужо пачаў філасофстваваць. Збірайся, дружа!

Лазар падняўся з неахвотай і пакрочыў у хату. Настрой быў сапсаваны канчаткова. Не хацелася ісці нікуды. На досвітку зборы і пераезд на станцыю. Прычапіўся гэты Балаш з паходам на хутар. «Дружа...» Быў сябар, ды ўвесь выйшаў. Ну і няхай сабе так. Па дарозе трэба сказаць яму ўсё: і пра знявагу, і пра подласць, і пра насмешкі, і пра страчанае сяброўства...

Сонца амаль схавалася за лесам. Па льготнай сцежцы поплава, што цягнуўся ад вёскі да лесу, няспешна крочылі дзве постаці. А за тым лесам, у якім больш хмызу, чым дрэў, быў хутар. Спежка на ўваходзе ў рэдкалессе звязілася, і жаўнеры пайшлі ўжо не побач, а адзін за адным. Лазар крочыў наперадзе. З поплава пачало даносіцца кваканне жаб. Пацягнула вільгаццю і прахалодаю. У ляску распачынаў сваю дасканалую песню салавей.

Нечакана нешта суха трэснула ззаду. Лазар рэзка павярнуўся. Балаш пазіраў на яго шырока раскрытымі вачыма. Быццам спужаўся нечага. Так моцна запякло пад лапаткай, і гарачыня па ўсім целе.

— Што адбывецца? — толькі паспеў падумаць Лазар. Хацеў спытацца ў Балаша, і толькі зараз заўважыў у ягонай руцэ пісталет, з рулі якога ўзвіваўся сіняваты дымок. На вочы насунуўся густы туман. Перахапіла дыханне. Лазар бохнуўся на калені, схапіўся за галаву і ніцма ўпаў на жорсткі сітнік.

На мосце праз Дунай не было нікога, толькі яны ўдых — закаханыя Лазар і Тэрэзія. Заходзіла сонца...

IV

Усё ж перазімаваў Юзік. Хоць і страціў ужо ўсякую надзею пабачыць яшчэ адну ў сваім доўгім жыцці ясну. Тэкля — дык тая нічога сабе. На бульбяным полі ці на чарнічніках у бары ўлетку завіхаецца яшчэ не горш за маладых кабет.

Стары са сваім спрадвечным спадарожнікам кіем выйшаў у двор. Веснавое сонейка так старалася сагрэць астылую за зіму зямлю, што Юзіку балюча было глядзець. Зачыклідаў да саду. На старой дзічцы нязменную сваю веснавую песню гарланіў шпак. Ля борці лётала некалькі пчолак.

Яшчэ адна ясна для Юзіка, для шпака, пчола, для саду, для ўсяго... Прысеў на прызбу. Цяжка ўжо нават па ўласным двары кльваць. Прыжмурыў вочы. Ці то ад стомы і яснага сонца, ці то ад задавальнення. Ясна...

Раптам устрывожана закудахтаў певень. Юзік прахапіўся: на вуліцы, акурат ля вяснічак, стаяла шэрая машына. Іншамарка, адзначыў пра сябе Юзік. Гэтае

слова некалі пачуў ад Косціка, калі разам глядзелі на калону машынаў з райвыканкамаўскімі працаўнікамі, што рухалася па Зяблевічах да возера на адпачынак. Зяць з дачкою даўно марылі, каб памяняць свой «Масквіч» на замежнае аўто.

Злегкавіка выйшлі трое. Кіроўца застаўся ў машыне. Мужчына і кабета сталага веку. Апанутыя неак дзіўна. Нейкія замежнікі, адначыў пра сябе стары. Зусім маладая дзяўчына за некалькі крокаў звярнулася да гаспадара:

— Вітаем вас. Ці не вы, часам, Іосіф Боўбель?

— Добрага здароў'я і вам. Я — Боўдзель.

— Я Святлана, перакладчыца, а гэта спадар Палько Фахер і ягоная жонка — спадарыня Тэрэзія. Яны з Венгрыі, з Будапешта. У іх да вас ёсць вельмі важная справа.

— Што за справа? — закрахтаў Юзік, а ў галаве быццам маланка бліснула ад здагадкі: няўжо сваякі таго мадзяра?

— Вы ж, пэўна, памятаеце, спадар Іосіф, як у вайну ў вашай хаце жылі венгерскія жаўнеры? У іх захаваўся ліст, дзе адзін з вашых пастаяльцаў пісаў, што знаходзіцца яны ў вёсцы Зяблевічы, а жывуць у хаце Іосіфа Боўбеля, прабачце, Іосіфа Боўдзеля. А саслужывец аднаго з салдатаў, вярнуўшыся з вайны, распавёў, што родны брат гэтага пана загінуў ад партызанскай кулі недзе ў палесскай вёсцы.

— Ну, жылі тут чацвёрта. Потым тых мадзяраў перавялі на чыгуначную станцыю. Я іх болей ніколі не бачыў, трох... А чацвёрты... — балючы камк сцяў горла старога, — таго забілі, небараку, зусім хлопчык яшчэ быў. Мы з Тэкліям майё пахавалі яго, тут, побач, — стары паказаў кіем на вуліцу.

Святлана павярнулася да замежнікаў і хуценька пераклала ўсё сказанае Юзікам. Мужчына ўсхвалявана абняў старога. На вачах праступілі слёзы. Жанчына дастала насоўку і прамакнула слёзы. Венгры ўсхвалявана загаманілі. Святлана спакойным мілагучным голасам звярнулася да Юзіка:

— А ці можна паказаць месца, магілу, дзе пахаваны той хлопец? У іх і прыбор адмысловы ёсць, каб весці такога кшталту пошукі.

Тэкля выйшла з хаты з чыгунком варанай бульбы. Трэба было ссыпаць яе ў ражку ды пасекчы секачом. Рабы падсвінак чакаў сваю гаспадыню ў перакошаным хляўчуку. Старая ледзьве не перакуліла гарачае варыва, бо знянацку пабачыла ў двары столькі незнаёмых людзей. Стала, як скамянелая, не ведала, што і рабіць.

— Гэта сваякі таго юнака, таго мадзяра, — ціха прамовіў стары.

— Ох, Божачкі! Сколькі год мінула. Знайшлі! Вітаю. У хату, калі ласка, праходзьце... — гаспадыня паставіла чыгунок, зняла брудны хвартух і стала ўсхвалявана папраўляць хустку.

Жанчыны пайшлі ў хату, а Фахер вярнуўся да машыны. Праз некаторы час ён таксама зайшоў у хату з бліскучай металічнай скрыняй, падобнай на чамадан сяродніх памераў.

Тэкля пачала распавядаць пра салдацікаў, што жылі ў іх хаце, у гэтым пакоі, пра пахаванне забітага, пра тое, як увесь час баяліся прызнацца, што пахавалі салдата варожай арміі. Яшчэ казалі нешта пра Сталіна і Сібір, пра

асфальт і старшыню сельсавета, пра...

Дзяўчына ледзьве паспавала з перакладам, а Юзіку падалося, што перакладае яна не ўсё з таго, што каза жонка. Потым перакладчыца пагаманіла аб нечым з венграмі і спыталася ў гаспадараў:

— Пакажаце ім магілу?

— Пакажам, канешне ж, — адказала Тэкля, а Юзік у знак згоды толькі кінуў галавою.

— А чамадан навошта?

— Гэта прыбор, які дапамагае знайсці парэшткі, што ў зямлі ляжаць.

— Няўжо выкопваць будучы? Костачкі трывожыць? Няхай бы ляжаў ужо. Колькі год прайшло.

— Хочучы на радзіму адвезці, іхняя справа.

Тэрэзія не хавала насоўкі, увесь час плакала, ціха ўсхліпваючы. Не дачкаўшыся каханага з вайны, выйшла за яго малодшага брата. Не прыняла заляцанняў Балаша, сябра па даваенных студэнцкіх часах. Доўга верыла ў тое, што вернецца яе Лазар. Не вярнуўшыся, не прыйшоў з вайны...

Праз колькі хвілінаў усе гуртам пакінулі пакой. На вуліцы Юзік ткнуў кіем у зямлю і ціхенька прамовіў:

— Тут. Капайце тут, прыбор ваш не патрэбны. Але самі, я не здужаю.

Венгр дастаў са скрыні нейкія прылады, скруціў шчуп, падключыў яго чырвоным дротам да апарата. У слухаўцы запішчала, а на шэрым экранчыку нешта заміргацела. Венгр задаволена заківаў галавою і паклікаў шафёра. Той нехаця вылез з машыны. «Я капаць не наймаўся», — прабурчаў сабе пад нос, але выняў з багажніка рыдлёўку і нехаця падышоў да ўсіх. Хвілінаў з дваццаць мужчыны папераменна шчыравалі рыдлёўкай.

Пад асфальтам у яміне забялелі косткі...

Парэшткі склалі ў цыратовы пакет чорнага колеру. Пакет — у прыгожую драўляную скрынку, што хутчэй нагадвала шкатулку. Яміну засыпалі, патапталі нагамі.

Быццам баючыся каго, спешна склалі прыстасаванні ў багажнік, туды ж паставілі скрынку з парэшткамі. Венгр паціснуў руку Юзіку, стрымана абняў разгубленую Тэклю. Тое ж зрабіла паненка з заплаканымі вачыма. Неспадзяваныя госці селі ў легкавік, кіроўца рэзка крутануў стэрно, і машына развярнулася амаль на месцы, жвава паімчала да райцэнтра.

«Неяк знянацку ўсё атрымалася, нечакана», — падумаў Юзік. Старая стаяла побач. Плачучы, шморгала носам і, нібы дзіця малое, размазвала бруднай рукою слёзы па схуднелых шчоках.

— Вось як яно сталася, — нарэшце задуменна прамовіла Тэкля і пайшла дарабляць свае няскончаныя гаспадарчыя справы.

Юзік раскрыў старэчую мазолістую далонь. Мадзяр, калі паціскаў яму на развітанне руку, усунуў нейкую паперку. Толькі цяпер стары разгледзеў на ёй няголенага мужыка, нечым падобнага на яго самога, толькі маладзейшага. Грошы... Замежныя...

«Можна і добра, што старая не бачыла. На выходныя прыедзе Косцік. Вып'ем за салдата. Каб яму добра ляжалася там, на радзіме...»

Красавік—травень 2010 г.

КВЕТКА-РУЖА МАЯ

Алесь НАЎРОЦКІ

Доктар! Роды новыя прымай!

Міхалінай кліча мяне калгас «Прагрэс». З кошыкам аднойчы я шыбую ў лес.

Тут бамбавозы хмарай, помню, гулі.
Над чарапамі зараз гудуць чмялі.

Паспелі арэхі, гараць агні рабін.
І хоць бы для пацехі — баравік адзін.

Вавёрка танцуе уверсе, дзе дубы.
Ох, нешта не шанцуе мне на грыбы.

Чаму я не ў Парыжы?
Навошта гэты дуб?
І тут пад кепкай рыжай угледзела я чуб.

Маліннік можа сведчыць: там, дзе ўгрэўся мох, як партызан-разведчык, той чуб — Змітрок — залёг.

Вось бы мне прывабіць таго прыгажуня.
І я... зрабіла выглед, што ў лесе я адна.

Скідаю я абнову.
Накрыла хусткай твар — і у касцюме Евы Лаўлю пупком загар.

Ляжы так. Загараю.
А грудзі — што званы.
Змітрок мой падпаўзае і — шусь свае штаны.

Я штурх яго рукамі, а ён мяне — ў палон.
І зазваніў званами, і разбудзіў мой звон.

З тае пары зацірку есць маю Змітрок з фарфаравай талеркі, дзе сіні абадок.

Дабрэннейшага мужа упалывала я.
Ён працавіты дужа, дружная й сям'я.

У хаце званочкам — цустря дачка.
А хоча муж сыночка, авось дасць Бог сынка!

Няп'юшчай муж пароды і не гультай.
Доктар! Роды новыя прымай!

Па снезе

(1955 год. Я, санфельчар сельскай бальніцы, іду ў школу, каб правесці з вучнямі заняткі па комплексу ГСА — гатоў да санітарнай абароны.)

Малаком белізна разлілася вакол.
Вунь бяжыць ад гумна сцезжкі вузкае ствол.

Журавель вунь з вядром захісталі вятры.
Вунь глядзіць пузыром прасціна на шнурі...

Санны полаз дугой запаўзае ў кусты.
У кішэні маёй два пакеты-бінты.

З кожным крокам бліжэй мой у школе ўрок, беганіна дзяцей і зазыўны званок.

Ў клас зайду я царом.
Будуць ведаць усе, як раненне бінтом абвязаць на назе,

як суняць той ручай, што каліны ярчэй

(каб не трапіць у рай) — навучу я дзяцей.

Вучаніца адна там ёсць — Божухна мой!
Жах наводзіць яна сваёй юнай красой.

А краса — быццам крык.
Тым я ўскрыкам жыву.
З-за яе пад цягнік суне хтось галаву.

Мой глыбокі ўздых...
Эх, каб я быў не я, — мы б злавлілі ўдваіх разам з ёй салаўя!

Зноў убачыў за шклом яе твар — у акне.
Рассякла, бы мячом яна ўсмяшкай мяне...

О, каб я быў герой!
Каб жа я быў не я, — мы б злавлілі зімой разам з ёй салаўя!

Ружа

І я ў школу бягом, каб паспець на ўрок.
А ля школы — дзетдом і дзяцей табунок.

Сярод іх — і ЯНА, хто за партай са мной.
Не спазняюся я, раз ЯНА тут з дзятвой.

Суцішаю свой бег.
Абапёрся аб воз.
Даляцеў ЯЕ смех ад зжаўцелых бяроз.

Развязаўся шнурок на бацінку ЯЕ.
Зробіш крок, а ён скок: крок зрабіць не дае.

Стан сагнула ЯНА.
Свой партфель — убачок.
І рукамі двума хоп за той завіток.

О ты Божухна мой!
Які быў артыстызм!
Як жа спіна дугой нахілілася ўніз!

Тут я маху не даў.
Мой учынак такі: ружу вокам сарваў з яе мілай шчакі.

Мне бяда — паўбяды: я ж з той ружай багач.
Схаваў руку — куды? Здагадайся ж, чытач!

Завязала шнурок.
Паглядзела кругом.
І пайшла на ўрок паўз калодзеж з вядром.

А за ЁЮ праз міг па лісцю, па агнях, затаіўшы свой дых, і я рушыў у шлях.

Нёс я торбу. А ў ёй — кніжкі, кляксы, пяро, вінт з сарванай разьбой і ляза вастрыё.

Мне дванаццаты год.
Прылаўчыўся чытаць: як асколкі — у рот знакі-кулі ляцяць!

Стройных клёнаў кастры лютавалі ўгары.
А на шэрым жвіры — нібы колер зары.

Нібы шчасця збанок ўвесь я выпіў да дна — завязала ж шнурок спрытным рухам ЯНА!

Будзе некалі знаць, хто шчаслівы такі.
Удалося ж сарваць ружу мне са шчакі!

ІІ
Дзяцел долатам б'е, і дзяўбе, і дзяўбе.
Раздрабіў цішыню, стукам лечыць сасну.

Адиугали агні, ападаюць на дол.
Дух прыемны, лясны, дух смалісты вакол.

Вадаспады агнёў з шаласценнем — уніз.
О, як шмат жалудоў холад ноччу адгрыз!

Хмыз хавае лісу.
Адцвілі верасы.
Ну й апенак — касу запускай і касі!

Дзяцел долатам б'е, і дзяўбе, і дзяўбе.
Раздрабіў цішыню, стукам лечыць сасну.

Бачу зноў цябе, лес, толькі ў сумным святле.
Пад твой кінуп навес думы-мары свае.

Ўчора лёг я набок і не спаў дапазна: завязала ж шнурок на бацінку ЯНА.

І я маху не даў.
Мой учынак такі: ружу вокам сарваў з яе мілай шчакі.

Дрэва, птушка і звер!
Знайце: нібы красу, тую ружу цяпер я па лесе нясу!

Дзяцел долатам б'е, і дзяўбе, і дзяўбе.
Раздрабіў цішыню, стукам лечыць сасну.

Сумны клін жураўлёў у блакіце плыве.
Вадаспады агнёў — на пажухлай траве.

Шпэчуць лісцяў агні, колюць хмызу шыты.
І куды ні зірні — чарапы... чарапы...

З акружэння байцы выбіваліся тут.
Немцы іх — у шчыпцы.
«Рус, здавайся!», «Капут!»

А патронаў няма, толькі дзесяць штыхоў.
.....
І не будзе пісьма і праз сотню гадоў.

Дзяцел долатам б'е, і дзяўбе, і дзяўбе.
Раздрабіў цішыню, стукам лечыць сасну.

Скокнуў з клёна лісток, дакрануўся да пня.
Вельмі ж спрытна шнурок завязала ЯНА...

І я маху не даў.
Мой учынак такі: ружу вокам сарваў з яе мілай шчакі.

Не завяне павек кветка ружа мая
Праз нягоды і здзек яе вынесу я.

З тою ружай мне жыць.
З ёй ісці цэлы век.
У глыбінях душы тая ружа павек!

Дзяцел долатам б'е, і дзяўбе, і дзяўбе.
Раздрабіў цішыню, стукам лечыць сасну...

▶ УРОК

РАЗГРОМ ТАТАРАЎ ПАД КЛЕЦКАМ

Уладзімір АРЛОЎ

Небяспека з усходу і поўдня

Разбіўшы нямецкіх рыцараў пад Грунвальдам, нашыя продкі ўсталявалі мір на заходняй мяжы. Але неўзабаве ў Вялікага Княства Літоўскага з'явіліся новыя небяспечныя ворагі.

На ўсходзе гэта была Расейская дзяржава, якую тады называлі Масковіяй. Маскоўскія князі аб'ядналі расейскія княствы і пачалі прагна паглядаць на суседнюю краіну. Беларусь яны называлі «спрадзеку сваёй» зямлёй, хоць яна ніколі не была пад уладаю Масквы.

Масковія распачала з Вялікім Княствам бясконцыя крывавае войны.

Расейскія землі доўгі час жылі ў татарскай няволі. 250 гадоў яны былі часткаю велізарнай мангола-татарскай дзяржавы — Залатой Арды. Але і пасля вызвалення з пад ардынскага ярма парадкі ў Маскоўскім княстве засталіся такія ж дзікія і жорсткія, як і пры татарах. На малюнках у тагачасных еўрапейскіх кнігах маскоўскія ўладары надзвычай падобныя на татарскіх ханаў.

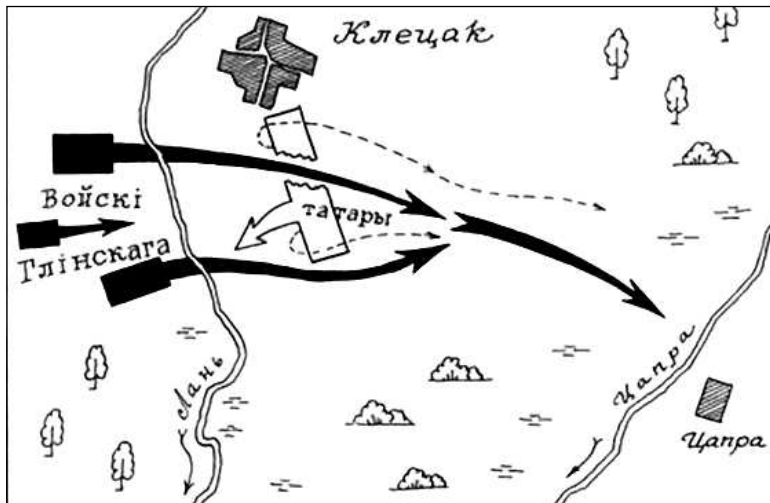
Тым часам на рэштках былой Залатой Арды ўзнікла Крымскае ханства. Яно атрымлівала вялікую дапамогу з Турцыі і хутка мацнела.

Ваяўнічае Крымскае ханства зрабілася для нашай дзяржавы яшчэ адным ворагам, які пагражаў з поўдня.

Наезды ардынцаў

Ханства жыло за кошт нападаў на суседнія землі. Амаль штогод татарская конніца ўрываўся на абшары Вялікага Княства Літоўскага. Каб захапіць больш здабычы, ворагі пачыналі паходы пры канцы лета, калі быў сабраны ўраджай. Але татарскія аддзелы-загоны не проста забіралі нажытае мірнай працай дабро. Яны захоплівалі людзей у палон і прадавалі іх у рабства.

Варожыя аддзелы лёгкаўзброеных вершнікаў звычайна абыходзілі ўмацаваныя гарады. Іхняй мэтай былі вёскі і мястэчкі, дзе жыхары не маглі схавацца за мурамі замкаў. Захопнікі пакідалі за сабою попел пажарышчаў, целы забітых і нязмернае гора жывых, якіх вялі ў няволю. Кожны татарын меў з сабою некалькі параў коней. Гэта дазваляла захопнікам рухацца амаль без перапынкаў і хутка пакідаць чужыя землі.

Князь Іван III

Герб Гірэяў

Асабліва небяспечным Крымскае ханства зрабілася, калі ўчыніла вайсковую дамову з маскоўскім князем Іванам III. Татары спустошылі і руйнавалі Берасцейшчыну, Мазыршчыну, дасягалі нават ваколіцаў Менска.

Нашыя прадзеды мужна бараніліся. Яны няраз выпраўляліся ў пагоню за стэпавымі драпежнікамі. Татары білі не толькі на лясных дарогах, але і ў чыстым полі. Кожны другі наезд стэпавікоў заканчваўся іхняй паразай, але варожыя напады не спыняліся.

Лета 1506 года

Тое лета прынесла беларускай зямлі новае цяжкое выпрабаванне. У ліпені на Беларусь рушыла 20-тысячная конная арда. Яе вялі сыны крымскага хана «царэвічы» Біці і Бурнаш.

Татары хутка дайшлі да Наваградка і Ліды. Яны палілі вёскі і цэрквы, забівалі мужчын, а жанчын і дзяцей, абыходзячыся з імі як з жывёлай, гналі ў палон.

Наш гаспадар Аляксандр і вялікакняжская рада пастанавілі, што гэтым разам ардынцаў нельга адпусціць жывымі. Усе, хто мог трымаць у руцэ шаблю, пачалі з Наваградчыны, Гарадзеншчыны і Меншчыны збірацца ў Лідзе. Адтуль войска рушыла

да Наваградка. Баяры Юрай і Андрэй Неміровічы ўзялі ў палон шасцёр татарцаў. Ад іх даведаліся, што галоўны стан ворагаў знаходзіцца пад Клецкай.

Памаліўшыся за перамогу ў наваградскіх цэрквах і касцёлах, нашыя аддзелы выправіліся на Клецак. У войску было ўжо блізу 10 тысячаў вершнікаў. Іхні шлях праходзіў праз папаленыя вёскі і мястэчкі Цырын, Паланечку, Ішкалдзь, Молева, Ліпу.

Ваярамі камандаваў князь Міхайла Глінскі. Яму было 36 гадоў. У маладосці князь вучыўся ў Італіі і Нямеччыне, ведаў шмат мораў і падарожнічаў па Еўропе. Перад вяртаннем на радзіму ён служыў у арміі германскага імператара і добра ведаў вайсковую справу.

5 жніўня князь са сваімі рыцарамі дасягнуў вёскі Красны Стаў на рапэ Лань. З высокага берага яны ўбачылі на тым баку ракі гатовую да бітвы татарскую арду. Удалечыні пад аховаю сядзелі на зямлі тысячы нашых палонных. Жанчыны тулілі да сябе дзяцей, шапталі малітвы і з надзеяй глядзелі на ліцвінскае войска.

Нашы дзеці не будуць рабамі

Ворагаў было ўдвая болей. Аднак ліцвіны (так у тых часы

зваліся беларусы) адрозна ад захопнікаў мелі не толькі лукі, але і агняпальную зброю. Перастрэлка з татарамі доўжылася некалькі гадзінаў. Пад заслонаю трапных стрэлаў нашых гармат і рушніцаў удалося зрабіць цераз Лань дзве гаці для пераправы.

Перад пачаткам бітвы князь Глінскі ўзняў над галавой шаблю і звярнуўся да ваяроў з прамоваю. Паказваючы на захопленых татарамі палонных, ён запытаўся: «Няўжо мы дазволім, каб нашыя жанчыны сталі рабынямі? Няўжо дазволім, каб дзеці былі нявольнікамі і забылі сваю зямлю?» — «Не дазволім!!!» — адказаў шматтысячны хор галасоў.

Правы фланг княжскага войска пераправіўся на другі бок Лані так імкліва, што апярэдзіў іншых і трапіў пад моцны націск лепшых татарскіх сечкароў. Нашыя ваяры трымаліся стойка, але многія гінулі, бо на аднаго налятала па два-тры ворагі.

Князь загадаў паскорыць пераправу астатніх сілаў. Ён сам павёў іх на бітву з гучным воклічам «За мной, браты!». Пад Глінскім двойчы забівалі каня, але князь не пакінуў сечу. Шляхецкая конніца ў сталёвых панцырах расекла ардынцаў надвое. Тым часам перайшлі ў наступ і палкі правага флангу. Частку ворагаў заціснулі ў «абцугі» і пасеклі. Рэшта разам з татарскімі «царэвічамі» кінулася наўцёкі.

У небе радасна заспявалі беларускія жаўрукі.

Вянок князю Міхайлу

Пагоня доўжылася шмат дзён. Захопнікі гінулі ў рэках і балотах. Татары пераймалі каля Слуцка, Петрыкава і нават ва Украіне. Чатыры тысячы ворагаў трапілі ў палон. Толькі некалькі сотняў з велізарнай арды дабраліся да Крыма жывымі. Здабычаю пераможцаў стаў і табун з 30 тысячаў коней.

Рыцары Міхайлы Глінскага вярнулі свабоду ўсім 40 тысячам палонных. З жахам успамінаючы дні, праведзеныя ў няволі, беларускія жанчыны, дзяўчаты і дзеці вярталіся ў родныя хаты.

Захавалася паданне, што на знак падзякі вызвалення дзяўчаткі звільні князю Міхайлу вялікі вянок з лугавых рамонкаў і званочкаў.

Клецкая бітва сталася першай буйной перамогаю над крымскімі татарамі. Хан Менглі-Гірэй так напалохаўся, што адразу пачаў мірныя перамовы. На нейкі час ён нават ператварыўся ў хаўрусніка Вялікага Княства Літоўскага...

Настасся Слуцкая

Побач з рыцарамі-мужчынамі супроць татарцаў мужна змагаліся і жанчыны. Гісторыя захававала імя адной з іх — Настассі Слуцкай.

На пачатку XVI стагоддзя загоны хана Баты-Гірэя ўсё часцей даходзілі да Слуцка. Яны спустошылі наваколле, палілі слугі прадмесці, але ўзяць Слуцкі замак не маглі.

Аднойчы вялікае войска стэпавікоў зноў атачыла замак. Каля татарскіх вогнішчаў гучаў радасны смех. Захопнікі ведалі, што гэтым разам слугі князя Сямёна Амелькавіча ў ад'ездзе — і не сумняваліся, што без галоўнага абаронцы случакі не вытрымаюць аблогі.

Але ворагі пралічыліся. Жонка князя Сямёна Настасся загадала ваярам і ўсім жыхарам горада сабрацца на пляцы. Неўзабаве здзіўлення случакі ўбачылі незнаёмага ім коннага рыцара. Калі ён зняў шалом, людзі пазналі залацістыя косы княгіні Настасі. «Я сама павяду вас на бітву!» — абвясціла яна.

Татары цяпліва чакалі, калі горад здасца. Але замест гэтага замкавая брама нечакана расчынілася і адтуль рынулася на ардынцаў конная лавіна. Наперадзе імчалася княгіня Настасся. Пасля кароткай сечы ворагі не вытрымалі і пачалі адступаць.

Праз некалькі дзён вярнуўся князь Сямён. Ён сціснуў жонку ў радасных абдымках, аднак адмовіўся сядзець за святочны стол. Трэба было як след правучыць татарскіх рабаўнікоў. Іх дагналі і разбілі пад Давыд-Гарадком. Побач з мужам у бітве была і княгіня Настасся.

Яна і пазней, калі князя Сямёна не стала, працягвала ваяваць з татарамі. Стэпавікі ні разу не змаглі захапіць Слуцк. Пра княгіню-змагарку ўжо ў XXI стагоддзі ў Беларусі знялі мастацкі кінафільм, які так і называецца — «Настасся Слуцкая».

Слаўная перамога пад Клецкай засталася і ў летапісах, і ў памяці беларусаў. Некалькі стагоддзяў на месцы колішняй бітвы людзі ставілі крыжы. У 1996 годзе нашчадкі ўшанавалі яе герояў помнікамі.

Пытанні і заданні

1. Якія новыя ворагі з'явіліся ў нашых продкаў пасля разгрому нямецкіх рыцараў пад Грунвальдам?
2. Якое няшчасце напала на Беларусь у ліпені 1506 года?
3. Што вы даведаліся пра князя Міхайла Глінскага?
4. Як князь Міхайла з войскам рухаваліся да Клецкай бітвы? Што надавала ім адвагі?
5. Раскажыце пра разгром татарскіх захопнікаў.
6. Колькі палонных вызвалілі нашыя ваяры? Як палонныя аддзячылі князю Міхайлу?
7. Як беларусы захоўваюць памяць пра перамогу пад Клецкай?
8. Чаму мы памятаем княгіню Настассю Слуцкую?

Бітва пад Клецкай. Старадаўняя гравюра

Выгляд старога Клецка

▶ ПОСТАЦІ

ЧАРЭЯ МІЛАША

Сяргей ХАРЭЎСКІ

**Ёсць, ёсць у нашай краіне
яшчэ таямніцы, містычныя
мясціны, што нібы вэлюмам
ахутвае нязнанасць,
недасяжнасць ці забытасць...**

Адно з такіх месцаў – Чарэя, былая сталіца Чарэйскага княства, бывае родавае гняздо Сапегаў, бывае котлішча Мілашаў, былы цэнтр Чарэйскага раёна... Гэтае легендарнае места знаходзіцца, дарэчы, куды бліжэй ад Менска, чым гэта можна сабе ўявіць, чытаючы пра ягоную бурлівую і парадаксальную гісторыю. Маскоўская шаша без затрымкі даімчыць вас да Бабра. А там адзін толькі паварот улева і... па гарбатым асфальце, у лапках бітуму і каровіных ляпёхах праз якіх пятнаццаць хвілінаў можна апынуцца сярод стромых гор і курганоў на беразе разлеглага Чарэйскага возера. І цяжка даць веры, што некалі тут віравала людское жыццё...

Чарэйскае княства было добра вядомае з XIV стагоддзі. У 1454 г. япіскап смаленскі Місаіл заснаваў тут, на возеры Галаўль, славуці Чарэйскі манастыр. У часы вайны 1432–1435 гадоў паміж Свідрыгайлам і Жыгімонтам стары чарэйскі князь Міхал Пяструцкі быў забіты Свідрыгайлам. За вернасць Пяструцкіх вялікі князь Жыгімонт падараваў Чарэйскаму княству багата новых уладанняў. Асаблівы росквіт Чарэі прыпаў аднак на эпоху Сапегаў, якія хацелі пераўтварыць гэты край у сваю сапраўдную сталіцу, кшталту Нясвіжу Радзівілаў...

Цяпер мала хто з нас можа ўявіць сабе, што Чашніцкі раён мае багатую гісторыю. Закінутыя, з праваленымі дахамі колішнія калгасныя будынкі, пустыя дамы, вялікі пусты дзіцячы садок... Дыхтоўны вялікі будынак школы, сталінскіх часоў, таксама пусты. Чуваць адно пошум лісця ў здзічэлых прысадах і на закінутых могілках... А менавіта тут знаходзіцца старажытнае Лукомль, цэнтр некалі слыннага й замознага княства. Побач ёсць яшчэ вёска Чарэя. Некалі й тут быў княскі пасад. Чарэя славілася сваім базальянскім кляштарам, што стаяў на выспе пасярод возера. Тут нарадзіўся славуці дзеяч каталіцкае царквы, выбітны грамадзкі дзеяч Расійскай імперыі арцыбіскуп магілёўскі Стэфан Дзенісевіч, які шмат зрабіў дзеля беларусізацыі рэлігійнага жыцця.

А яшчэ гэтая мясціна дала свету выдатнага франкамоўнага паэта-містыка Оскара Любіча-Мілаша. Пасля першай сусветнай вайны ён стаў літоўскім дыпламатам у Парыжы і ўсе свае сілы аддаў услаўленню Літвы, хоць да канца дзён гэтак і не акрэсліў, нават сам для сябе, дзе яе межы... І ўсё час мроіў пра сваю міфічную Чарэю.

«Хадземце, я павяду вас у край дзівосаў, сутоння, імглы і ціхіх шпэптаў... Вось мы й тут, на ўскраінах польскіх земляў, ужо пэўна паўночных, але яшчэ закаханых у

колеры. Адзін узмах крыла – і мы паляцім над краінай, дзе ўсе рэчы пазначаны прыгаслым колерам успамінаў. Нас агортвае пах гарлачыкаў, імшастая лясная смуга. Млявае бледнае неба задуменнага краю, што адкрываецца перад намі, хавае ў сабе ўсю свежасць позірку старавечных плямёнаў».

Гэтак пісаў пра свой родны кут Оскар Мілаш, які нарадзіўся ў дзедавым фальварку, у Чарэі, на ўскраіну старажытнага места, слава якога некалі сягала ў самыя далёкія куткі Рэчы Паспалітае...

Як ні дзіўна, у Чарэі пра Мілашаў ведаюць калі не ўсе, то амаль усе. Простыя людзі са смакам перадаюць дзіўную ў сваёй цвёрдай дакладнасці апакрыфічную лічбу – 126. Столькі, маўляў, у Мілашаў было гатункаў бэзу. А вось супрацоўніцы бібліятэкі й клубу выдатна абазнананы ў акалічнасцях біяграфіі свайго славутага земляка – французскага паэта. Нават распавядаюць такую трапную дэталю, што ён, калі прыязджаў сюды з Францыі дваццацігадовым дзецюком, то скакаў вярхом на кані, вась «да гэтага месца».

У часы Мілашаў Чарэя была хоць і прыгожым, але ўжо проста мястэчкам, закінутым і забытым, на сумежжы губерняў, наўзбоч ад усіх вартых увагі шляхоў. Старасвецкія храмы, ружанец таямнічых курганоў над зіхоткім бяздоннем вазёраў і на доўгія мілі вакол нерухомага забыцця. Род тутэйшых Мілашаў належыў да буйных абшарнікаў, бо яны мелі ў ваколіцах 30 тысячаў гектараў зямлі. Хоць слыннымі іх зрабіла не багачце, а незвычайна моцныя характары й арыгінальныя ўчынкі. Дзед, слухаючыся адно свайго сэрца, вывез таемна з Італіі сабе жонку – Наталі Тассістра, з роду гэнэуэзкіх патрыцыяў. А бацька Оскара, Уладыслаў, таксама здзівіў публіку, пабраўшыся шлюбам з габрэйкаю, Марыяй Разаліяй Разэнталь, дачкою настаўніка габрэйскае мовы з Варшавы... У выніку гэтых сямейных акалічнасцяў 28 траўня 1877 года й нарадзіўся ў прадзедавым фаль-

варку Оскар Вэнцэслаў Мілаш, гербу Любіч. А ў 1889 годзе іхная сям'я пераехала ў Парыж, дзе й было яму наканавана жыць і тварыць да канца дзён. Ён атрымаў такую адукацыю, якую хацеў: стаў знамым у Парыжы арыенталістам, адмыслоўцам у мовах і верах Усходу. Там, ужо праз дзесяць гадоў, выходзіць ягоная першая кніжка вершаў «La Poem des Decadences».

У часы маладосці Мілаша Чарэя лічылася культурным мястэчкам. Тут былі народная вучэльня, касцёл, сінагога ды царква. У блізкіх Чашніках працавалі ажно тры народныя вучэльні й адна вышэйшая, было шмат розных бажніцаў.

Але.. у 1904 годзе, пасля смерці бацькі, ён вяртаецца ў Чарэю, дзе мусова заняўся вялікай гаспадаркаю. Знаходзіць час і для далёкіх падарожжаў – у Ангельшчыну, у Расію, у Афрыку... У ягоныя рукі трапляе першая легальная газета па-літвіска «Vilniaus žinios». Хоць пісаць па-літвіска Мілаш не навучыўся, але менавіта ў гэты час ён раптоўна становіцца prince lituanien, літоўскім князем, апантаным усім, што тычыцца Літвы. У 1918 годзе ён ужо браў удзел у пасяджэннях Лігі Нацыяў як прадстаўнік... літоўскае дэлегацыі. Думаецца, што з гэтым жа поспехам, а то і большым, ён мог бы стаць дзеячом беларускага Адраджэння, прадстаўляць Беларускую Народную Рэспубліку... Але сталася так, як сталася.

На месцы колішняй сядзібы Мілашаў сёння стаіць школа, пабудаваная па вайне. Ад былога панскага фальварку пасярод школьнага двара застаўся падземны склеп – ляднік. Уваход у яго адрамантаваны, і ўсё вакол дагледжана. Аказваецца, у вайну тут была нямецкая катойня. За савецкім часам уваход сюды караваўліла піянерская варта... Сёння тубыльцы гавораць пра гэта з горкай усмешкаю. Вялікі будынак школы пусте...

У 1905 годзе ў Чарэі, акурат тады, як тут гаспадарыў Оскар Мілаш, былі дзве праваслаўныя

Колішняя Белая царква

царквы (ад адной гэтаксама не засталася і знаку), вялікі каталіцкі касцёл, тры капліцы, царкоўна-прыходская школа, паштова-тэлеграфнае аддзяленне, а апроч таго сінагога, тры габрэйскія малельні і рэлігійная школа... Соннае правінцыйнае жыццё, па свому багатае, па свайму мілае...

Прамінула няшмат часу, і Чарэю, з яе пракаветнай гісторыяй, з таямніцамі й байкамі, выпаліў час. Бязлітасная калектывізацыя, шалёнае бязбожніцтва сперлі амаль дашчэнту ўсё, што тут было. Ад даваеннае Чарэі, раённага цэнтра, не засталася нават фотаздымкаў... З пачаткам рэпрэсіяў Чарэйскі раён быў ліквідаваны, пасля ліквідоўвалі людзей.

А 5 сакавіка 1942 года на ўскраіну Чарэі, акурат за Мілаша-вымі прысадамі, немцы забілі 800 тутэйшых габрэяў. Калі хто будзе ў Чарэі – паспрабуйце ў хмызняку знайсці гэтае вусціннае месца, куды не вядзе нават сцяжына...

З тых часоў шмат чаго змянілася. Чашніцкі раён цяпер — амаль цалкам меліяраваная раўніна, адзіная слава якой — электростанцыя імя 50-х угодкаў СССР у Новалукомлі ды Лукомскае вадасховішча пры ёй, на дне якога засталіся курганы й магілы...

Белая школа ў Чарэі

Нядаўна пра родны край Оскара Мілаша згадалі і ў Менску. Гадоў дзесяць таму пасля крытычнага артыкула ў «Советской Белоруссии» ў Чашніцкі раён з інспекцыяй з'ездзіў тагачасны прэзідэнтаў памочнік П... Па выніках ён паклаў на стол свайго начальніка дакладную запіску, у якой красамоўна апавеў пра гэты куток Беларусі. Улічваючы, што запіска ў газету не трапіла, прывяду з яе пару цытатаў:

«...Лад жыцця нават вясковае інтэлігенцыі (настаўнікаў, спецыялістаў саўгасаў і гэтак далей), не кажучы пра простых работнікаў, дэградуе. Людзі спяць без пасцельнае бялізны, не маюць нармальнага посуду, апранутыя ў лахманы, практычна не карыстаюцца звычайнымі сродкамі гігіены, мыйнымі сродкамі, не маюць тэлевізараў, не чытаюць газет. У дамах зусім няма кніг і часопісаў. У большасці дробных паселішчаў няма тэлефоннае сувязі. У некаторых дамах адлучанае энергазабеспячэнне...».

Гэтакім выглядае Чашніцкі раён на досвітку XXI стагоддзя. Вядома, адсутнасць кніг на радзіме Мілаша рэч дзікаватая. Але й гэта не ўсё... Далей напісана:

«Харчаванне людзей крайне беднае — сала ды бульба, бо лядоўняў няма, лёх і не выкарыстоўваюць, садавіну й гародніну няма дзе захоўваць. Ды й немагчыма іх набыць. Дзеці выглядаюць млявымі, неахайна апранутыя. Іх ратуе ад голаду толькі цэнтралізаванае харчаванне ў школах. Медычная абслуга кепская. У клубах не топіцца».

На чатырох старонках гэтага дакумента паўстае катастрофічная карціна жыцця беларускай правінцыі. На загад чыноўніка з Менска ў тым раёне была праведзеная генеральная прыборка. Што магло — тое зрабілі... Купляць жа кнігі тутэйшым людзям, вядома, ніхто не будзе. Зрэшты, і карміць іх няма каму. А сакрэтная дакладная запіска апошніх гадоў лягуць у архівы. Можна шукаць вінаватых, але сёння няма сэнсу.

Ёсць сэнс пачытаць Оскара Мілаша. Ягоная радзіма застанецца ў сусветнай культуры гэткай, якой яе стварыў ён. Без голаду, броду і брыды запусцення...

▶ ВЕРШЫ

РАКА СНОЎ

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ

Карт-бланш

У чэрствым свеце страчваем мы існасць,
Нібыта дрэвы, што сваю лістоту
Па волі восені губляюць, і пяшчоту
Сваю зямлі ўсю аддаюць. І прамяністасць

Апошніх дзён мы бачым пільным вокам,
Ў якім люструюцца ўсе клопаты і мары
Зняверанага людства, на якога чары
Смяротныя наведзены.
Нячутным крокам

Ўваходзіць у сэрца Боль і за сабою Скруху,
Бы паслугачку верную, вядзе,
І неўзабаве нашых душ валадарамі

Яны становяцца, і сэрцы ланцугамі
Акручваюць, сціскаюць, і Бядзе
Даюць карт-бланш на руйнаванне Духу...

Басаногі дождж

Марская акварэль

Неба ўжо цяжарнае аблокамі.
Спее дождж там,
Нібы плод на дрэве.
Жальба чуецца
Ва ўсхваляваным чаек свеце,
Вецер з хвалямі
Гуляе сінявокімі.

...Шчэ імгненне, —
І вось мору падарунак
Неба пасылае — летні дождж!

Мора усміхнулася,
Таму што

Ў яго дождж той
Падаў басанож...

Рака сноў

Я плаваю ў рэчыцы сваіх сумных сноў.
У снах тых вобраз твой ўзнікае зноў
і зноў.

Наяве мы з табой не разам ўжо даўно
І ты далёка — у краіне халадоў,
дажджоў.

Узгадваць соладка і сумна ў час начны
Вачэй пяшчотных бляск,
пах чорных валасоў...

Так, ты сыйшла, аднак дагтуль чую гук
Тваіх даверлівых,
кранальна-ціхіх слоў.

І сэнсу напрацаць кагосьці ўжо няма —
Не вытрымалі рэўнасці шалёнай
скразьнякоў...

...Але я веру-спадзяюся, што мая душа
Калісьці ўвойдзе ў палац кахання зноў.

Вечная спадарожніца

На ўсе мае дарогі і трывогі,
На ўсе памкненні,
Мары-летуценні
Заўжды
Кладзецца
Твой
Ледзь бачны цень...

...Заўжды
Ў душу маю
Змяёю запаўзаеш
І там сабе знаходзіш

Самы ўтульны
І самы далёкі
Цёплы закуток...

...Заўжды
Маё ты сэрца апякаеш,
Нібы агонь,
Ці востры і балючы,
Імгненны
Электрычны ток...

...Заўжды
Са мной ты —
Спадарожніца мая,
Якая
Не адыходзіць ад мяне
Нат ні на крок,
Якую
І сам не праганяю
Я знарок...

...І вось ўсё гэта ты —
Жахліва-прыцягальная
І ненавісна-любая,

Пякучая,
Салодка-горкая
І неадчэпная мая —
Ад-зі-но-та!...

Кругазварот пачуццяў

Дзень. Бярозавай гай.
— Ты мяне не чапай!

Стромкі бераг ракі.
— Цёплы дотык рукі.

Вечар. Дом. Мае вершы.
— Пацалунак наш першы.

Ложак. Ноч. Яна. Я.
— Шчасця крык. Цішыня.

Цемра. Сон. Час світання.
— Зноў мы ў коле кахання.

Дзень. Сум. Слёзы твае.
— Не чапай ты мяне!..

ПАРЦЭЛЫ

Алесь МАКРАЦОЎ

У калысцы
(братавай і маёй)
пад павеццю
спалохана
куры кудахчуць...

Пачатак вайны...
успамінае маці:
«На дварэ цёмна...
Мы ўсе яшчэ спім...
А немец —
карову ўжо доіць...»

Над студняй,
выкапанай
маім дзедам,
апошні журавель...

Працяжнік
між датамі
нараджэння
і смерці...

Яловыя лапкі
на сумнай дарозе...
Ад хаты суседа...

Калгаснае
кукурузнае поле...
Непазнаныя
джунглі дзяцінства.

Жыццё
ў перакладзе
з таго свету
на гэты...

Выгаранне
фарбаў
жыцця
пад сонцам...

Гушкаемся
ўдваіх на арэлях:
душа — цела,
цела — душа...

Капалі бульбу
да прыцемкаў...
Клубні
ў барознах веку.

Плады
дрэва жыцця,
паточаныя
грахамі...

▶ ДЭБЮТ

АПОВЕСЦЬ ПРА ЧАЛАВЕКА, ЯКІ

Сяргей ЕГАРЭЙЧАНКА

Калісьці даўным-даўно тут
не было нічога...

Слова «даўно» кожны разумее як хоча. Для кагосьці «даўно» — гэта сівыя стагоддзі і справы дзеён, пра якія пішучы толькі ў падручніках гісторыі і псеўдагістарычных раманах. Нехта лічыць, што «даўно» — гэта дзесяць, дваццаць, трыццаць гадоў таму — часы малодасці актуальнага рэспандэнта. Ну а нехта можа сказаць: «Гэта было даўно — хіба пазаўчора».

Калісьці даўным-даўно тут не было нічога.

І, самае галоўнае, тут не было гэтых заходніх грунтаў, на першы погляд непрыкметных, побач з якімі можна прайсці, не заўважыўшы, калі не ведаць, што яны азначаюць. Розныя па памеры — метр на тры, два на пяць, тры на дзесяць — яны падаваліся ранамі на грудзях зямлі.

Спяткотны травяніскі дзень пераваліў за сярэдзіну. Сонца завісла над вершалінамі елак, яго промні хутка сушылі аголеную рыдлёўкамі глебу.

Сярод зялёнага дывана маладой травы чорнымі плямамі зеўралі тры глыбокія ямы. Рота байцоў страйбата ўжо некалькі гадзінаў працягвала працу, абсалютна не разумеючы, для чаго яна патрэбна.

Але былі тут і тыя, для каго гэтая справа была не толькі не бессэнсоўнай, але й выключнай. Такіх людзей некалькі: спецыялісты-археологі Інстытута гісторыі ды мясцовыя партыйныя функцыянеры.

— Вацлаў Міхайлавіч, — з аднаго раскопу пачуўся нізкі голас салдата. — Вам трэба на гэта паглядзець.

— Костка... — прашаптаў навуковец, аспярожна прымаючы знаходку. Нельга было вызначыць, што гэта за костка — рыдлёўка салдата, стомленага працай, проста размалаціла яе на шмат маленькіх фрагментаў, якія не паддаваліся ніякай ідэнтыфікацыі.

— Далей капачь з максімальнай аспярожнасцю!

Да справы падключыліся прафесіяналы-археологі. Праз дваццаць хвілінаў перад вачыма непрыемна здзіўленых чыноўнікаў з'явілася жаклівае відовішча: добра захаваны чэрап з акуртанай дзірачкай на патыліцы. Верхняй прырэдняй часткі фактычна не існавала — яе праламала куля на выхадзе.

Мы

Жыць. Вось усё, што мы хачелі. Жыць і працаваць. У нас

не было дзяцей — мы былі яшчэ занадта маладымі.

Наша вёска была даволі вялікай — хоць і не з'яўлялася райцэнтрам, але мела сваю школу — школу, у якой навучаліся амаль сорок дзетак.

Мы верылі ў тое, што дзяржава не памыляецца — а кіраўнікі прагнуць толькі лепшай долі народам.

Тых, хто не верыў, з кожным днём станавілася ўсё менш ды менш — хтосьці паціху астываў у сваёй непрымірымасці, а кагосьці астыць прымушалі. Каго словам, каго пагрозай, каго турмой. Каго куляй.

Не ведалі мы гэтага тады — так званая «новая інтэлігенцыя» — маладыя настаўнікі, якіх пасля сканчэння спецыяльных курсаў накіравалі працаваць у гэты куток Беларускай ССР на самай мяжы Менскага раёну — за дваццаць кіламетраў ад «варожаў» Польшчы. Прынамсі, Польшчай мясцовы парткам упарта называў беларускія землі, адабраныя па сумнавадомай дамоў 1920 года.

Я спецыяльна кажу «мы». «Мы» — гэта я і мая жонка, разам з якой закончылі настаўніцкія курсы. Нам пашчасціла: размеркавалі з улікам нашага шлюбу.

Мне было дваццаць шэсць. Ёй — дваццаць чатыры.

Мяне звалі Савіцкі Максім Леанідавіч.

Яе — Савіцкая (Самусевіч) Таццяна Віктараўна.

Шла восень тысяча дзевяцьсот трыццаць шостага...

Жаўнер вызвольнай арміі

Станіслаў Міхайлавіч не спаў ужо колькі начэй. Не мог, не хацеў, баяўся. Апошнім часам ён баяўся кожнага грукату, кожнага шораху.

Яму было чаго баяцца. Ён баяўся свайго мінулага.

Страх быў з ім усе шэсцьдзесят сем гадоў, якія ён пражыў на свеце. Спачатку страх галоднай смерці, — царская эпоха была бізлітаснай да такіх, як ён. Потым, пасля гібелі ўсіх, дзеля каго ён яшчэ хацеў жыць, наступіў час ахвяравання сабой дзеля справы вольнай Беларусі.

Асабісты ад'ютант генерала Езавітава, жаўнер у войску Станіслава Балаховіча, стралец Слуцкага збройнага чыну — менавіта ў такой паслядоўнасці ён пражыў пачатак дваццатых гадоў. Кожны новы кіраўнік лакальнай арміі ўзнікаў раптоўна і так жа раптоўна знікаў, збягаў за мяжу. Ён не мог збегчы.

Яго схаваў цёмны беларускі лес — яго і яшчэ трох верных сяброў. Дзе яны зараз, тыя сябры? Адзін Бог можа даць адказ. Можа, у іх атрымалася, як у яго, выйсці з лесу праз некалькі гадоў бессэнсоўнай барацьбы і пачаць новае жыццё пад новым прозвішчам?

Стары ўздыхнуў і з цяжкасцю падняўся на ногі. Гарбатнік пырскаў кіпенем ва ўсе бакі. Стары скрыўіўся, узяў прыхватку і выцягнуў гарбатнік з печы. Наліў кіпень у кубак, закінуў туды ж травяны збор, накрыў талеркай. Травы ён збіраў сам — на гарбату ўсё роўна не было грошай.

У вакно гучна грукнуў камень. Стары настаражыўся. Не з-за сапраўднага страху, а так, дзеля парадку. Візіту афіцэра НКВС ён чакаў гадамі і прызвычаіўся жыць у чаканні гэтага. Стары армейскі рэвальвер узору 1898 года з шасцю баявымі патронамі, які ляжаў у шуфлядзе стала, таксама чакаў той сустрэчы. Чакаў, каб апошні раз гучна сказаць сваё слова.

Трывога была дарэмнай — камень у вакно быў кінуты суседскім хлапчуком. Стары ўздыхнуў. Рана ці позна гэтакія жарты скончацца тым, што ягонае сэрца не вытрымае і спыніцца. Калі, канечне, раней яго не спыніць стрэл з нагана. Так ці інакш, жыць яму засталося зусім нядоўга — зіму стары не перажыве, гэта ён адчуваў дакладна. Ён засядзеўся на свеце. Занадта шмат у яго ворагаў, каб гэтак шмат жыць.

Дзверы аспярожна скрыпнулі. У іх прасунуўся моцны хлопец у галіфе.

Ён аспярожна азірнуўся па баках. Заўважыў Старога, які нібы спаў за сталом, паклаўшы твар на далоні. Хлопец кашлянуў. Стары не падняў галаву.

Хлопец зрабіў два крокі наперад і падкрэслена гучна шчоўкнуў абцасамі цяжкіх ботаў. Пасля гэтага гаркнуў камандным голасам:

— Станіслаў Міхайлавіч Шарэцкі!

Галава Старога варухнулася.

— Што?.. Хто тут?!

— Старшы лейтэнант Народнага камісарыята ўнутраных спраў Міхаіл Звягінцаў. Вы арыштаваныя. Папрашу сабраць рэчы і накіравацца са мной. Падрабязнасці будучы вам растлумачаны на месцы.

— Канечне, канечне... Скажыце толькі, ці ёсць у мяне дзве хвіліны, каб узяць самае неабходнае?

— Адна.

Рука Старога аспярожна пацягнулася ў шуфляду. Час прыйшоў.

Час, якога Стары так доўга чакаў. Вось ён, канец.

Далонь легла на рукаятку рэвальвера. Стары хуткім рухам узвёў курок... Рэзкі шчаўчок пачуў лейтэнант. Хутчэй дзякуючы рэфлексам, чым свядомай думкі, дасведчаная рука выхапіла пісталет з кабуры. У дзверы ўваліліся два НКУСаўцы з шараговых. Не было ніякіх падставаў сумнявацца, што страляць яны будуць без усялякага папярэджання.

— Хай жыве вольная Беларусь! — прагучаў раптоўны крык, і ў той жа момант ўзарваліся чатыры стрэлы.

— Вось жа сукін сын!

Стары ляжаў на падлозе. На ягоных грудзях ярка чырванелі тры ўваходныя адтуліны. Чацвёртая знаходзілася на правай скроні.

Дзед Юрась

На выгляд яму было гадоў семдзесят, на самой жа справе праз месяц ён павінен быў сустраць ужо дзявяты дзясатка. Дзед насіў доўгую — да грудзей — сіваю бараду, а рукі яго, здавалася, мелі такую моцу, што лёгка

маглі задушыць у абдымках ляснога мядзведзя. Стары асілак умеў спяваць песні, якіх ведаў вялізарную колькасць, за што яго вельмі любіў навакольны люд.

Дзед Юрась — а менавіта такое было ў яго імя — заўжды быў рады даць парад. Ён лічыў сябе апошняй інстанцыяй па ўсіх пытаннях.

— Здароў, дзеду! — азваўся я. — Як твае справы?

— Спіна клятая, баліць ды баліць, — паскардзіўся дзед. Зрабіў ён гэта, праўда, са сваёй фірмовай хітрай усмешкай на твары, з чаго можна было зрабіць выснову, што гэтым фактам ён падзяліўся з намі — мной і жонкай — таму, што проста хачелася паразмаўляць, зацягнуць на кубак травяной гарбаты. — Заходзьце да мяне, раскажыце хоць, якія навіны ў свеце...

Дзед пасадзіў нас на ложка, а сам пачаў збіраць на стол посуд і закуску. У мяне ўжо не засталося ніякіх сумневаў, што фінальным акордам на стале з'явіцца мутнаваты напой, якім дзед частаваў самых жаданых гасцей.

З-пад нагі дзед раптам выскачыў агромісты рыжы кот.

— Не, ну вы толькі ўявіце, якая курва! — зазваў дзед. — Узяў яго два гады таму, маленечкім кацянём, думаў, будзе мне пацукоў лавіць, а ён... Узяў сабе звычку — падбіраецца да маіх ног аспярожненька, а потым хваць зубамі! Гэта ён так весяліцца, значыць. У-у, халера скурвеля! — прыгразіў дзед кату кулаком.

— Слухай, дзеду, а дзе ты такой лаянцы навучыўся? — не вытрымаў я.

— Э-э-э, Максім, — стары зноўку ўсміхнуўся. — Я ж такі чалавек... Шмат усяго ўва мне намяшана. Маці-та мая сапраўдная ўкраінка, малароска, як зараз бальшавікі завуць і як раней царскія начальнікі звалі. А вось бацька — натуральны паляк, нарадзіўся, значыцца, у польскай вёсцы Віскідкі, што пад Варшавай. Добры ён чалавек быў, бацька-та. Шмат чаго пра радзіму сваю мне распавядаў. І пра жыццё польскае і пра гісторыю іх.

І пра касцёл у Віскідках, куды ён яшчэ байструком хадзіў кожную нядзелю. Усё бацька хацеў нас з маці да сябе забраць у Польшчу — мы тады пад Львовам жылі. Хацеў ён, значыцца, хацеў, ды ўзяў і памёр раптам... Ад яго я і навучыўся гэтай лаянцы. Татка-та заўжды, калі быў чымсьці дужа незадаволены, усё «курва» ды «скурвель»...

— Дзеду Юрась, а калі ты ў Беларусь прыехаў?

— О, сынку, я сюды прыехаў у час першае рэвалюцыі ў Петраградзе, пяты год то быў... Голадна нам было на роднай Украіне, сынку, вельмі голадна. Дзякуй Пану Богу, абышлося, аселі тут, гаспадарку нейкую завялі... А потым аказалася, што тут ніяк не лепш, чым было там, на Украіне...

Маёр Раманаў

У дзверы нечакана пастукалі. Даволі аспярожна, але з упэўненасцю. У клас ўвайшоў высокі чалавек у форме афіцэра НКВС.

На выгляд яму было гадоў сорок, можа крыху нават меней. Блакітныя вочы агледзелі дзяцей, потым спыніліся на мне.

— Маёр Віктар Леанідавіч Раманаў, Камісарыят унутраных спраў, — прадставіўся ён і працягнуў руку. Я паціснуў яе і таксама назваў сябе. Маёр кінуў і, нібы пытаючыся дазволу, паказаў вачыма на месца за маім сталом.

— Так, канечне, прашу сядзець, — нельга казаць, каб я быў рады госьцю з гэтага ведамства ў маёй школе, але ніякага жадання псаваць адносіны з Камісарыятам не меў.

Я падцягнуў да стала другі стул і сеў побач з афіцэрам. У класе стала ціха.

— Можна гарбаты? — аспярожна прапанаваў я.

— Дзякуй, не адмоўлюся, — дабрадушна пасміхнуўся афіцэр. Не магу сказаць чаму, але ягоныя паводзіны да сябе і мая наспярожанасць пакрысе пачала знікаць.

У школе стаяла буржуйка, каб дзеці не замерзлі ўзімку. На ёй жа я час ад часу заварваў гарбату — для сябе і дзяцей, калі было зусім халодна.

— Чым абавязаны?

— Ды як вам сказаць... Па сутнасці я нічым. Хаця не, ёсць у мяне невялічкая справа, але аб ёй потым. Наколькі ведаю, вы не так даўно тут?

— Крыху больш за паўгода.

— А што здарылася з папярэднім настаўнікам? Вы прабачце, што задаю шмат пытанняў — прафесія такая, — з нейкай вінаватай усмешкай апраўдаўся ён. — Не здзіўляйцеся, што не ведаю, я сам не так даўно на гэтай пасадзе, прыслалі са Смаленску...

— Ну што вы! — заўсміхаўся я. — Хіба ж тут ёсць штосьці, што можна было б хаваць? Мой папярэднік проста па ўзросце ўжо не спраўляўся са сваімі абавязкамі. Яму далёка за семдзесят...

— Ах вось яно што... Дарэчы, мяне інфармавалі, што вы працуеце не адзін — разам з жонкай, так?

Я пацвердзіў.

— Гэта, канечне, добрае рашэнне, даслаць яшчэ аднаго настаўніка... Дзетак апошнія два гады стала куды больш у школку хадзіць, адзін бы вы дакладна не здолелі б за ўсімі даглядзець. Толькі дзе ж яна, жонка ваяшая?

— На жаль, захварэла. Сёння ёй было вельмі дрэнна, не магла нават з ложка падняцца...

— Вельмі непрыемна. Я пра здароў'е, канечне, а не пра тое, што яе няма... Скажыце, можа вам што патрэбна?

І я адважыўся на пытанне:

— Скажыце, а якая ў вас пасада?

— Хіба я не сказаў адразу? Я ўзначальваю мясцовы аддзел Камісарыяту. Але вернемся да маёй маленькай справы... Ёсць у мяне дачушка, Валя, дзевяць гадоў ёй. Мы тут толькі месяц, жонкі ў мяне няма, а сам я вельмі заняты... Не прымеце дачушку ў школку?

Мая напружанасць адразу знікла і я шчыра ўсміхнуўся.

— Канечне ж, прыводзьце вашую Валю, прымем яе. Заўтра зможаце прывесці?

23 (15)

НЕ ХАЦЕЎ БЫЦЬ БОГАМ

— Сам не змагу, прашу зразумець — справы. Але хтосьці з маіх падначаленых яе прывядзе — сама яна дарогі не ведае...

Праз чатыры гадзіны я зачыніў дзверы школы і паціху пайшоў дадому. З галавы ніяк не ішоў візіт Раманава. На самой справе, мне няма ў чым было асабіста вінаваціць камісарыят, але я троху баяўся гэтай установы.

На вуліцы зусім сцімнела. Я асцярожна прабіраўся паміж лужынаў, якія пакрывалі ўсю шырыню дарогі. Пару разоў мне не пашанцавала, і я ўсё ж уступіў у халодную ваду. Натуральна, настрой мне гэта не падняло, але ходу я прыбавіў. Хацелася аднаго — дайсці дадому і ўрэшце сагрэцца ля гарачай печкі, паставіць сушыцца мокрыя боты і выпіць смачнай гарбаты.

Але больш за ўсё мне хацелася ўбачыць Таню і даведацца, як у яе са здароў'ем і як прайшоў для яе гэты дзень.

...Таня не спала. Я падышоў да ложка, нахіліўся, каб абняць яе.

— Толькі не надумай мяне цалаваць, не хапала толькі, каб абодва настаўнікі заўтра не прыйшлі да школы, — прашаптала яна. Аднак яе словы прайшлі паўз мяне, бо ўжо ў наступны момант я цалаваў яе вусны.

— Ну вось... ты ніколі не будзеш мяне слухацца, — з найгранай крыўдай сказала яна.

— Канечне не буду, таму што я цябе кахаю.

— Абдымі мяне, — папрасіла яна.

Я прылёг на ложак і абняў яе за плечы.

— Не хварэй, прашу, не хварэй! Мне было так цяжка вытрымаць гэты дзень без цябе!..

Валя

За пяць хвілінаў да пачатку ўрока ў дзверы зайшлі высокі малады чалавек, апрануты ў вайсковае галіфэ, і дзяўчынка.

— Старшы лейтэнант дзяржбяспекі Звягінцаў, — прадставіўся ён. — Да вас учора заходзіў маёр Раманаў...

— Так, так, вітаю, — я падняўся. — А гэта, напэўна, Валя, так?

— Дакладна, — кіўнуў галавой лейтэнант. — Наколькі разумею, вам трэба атрымаць дакументы?

— Так, вядома. Але гэта зойме няшмат часу.

Я запісаў дадзеныя дачкі маёра ў ведамасць.

— Раманава Валянціна Віктараўна, 1928 года нараджэння, першы клас скончыла ў Смаленску. Я нічога не набытаў?

— Не. Усё дакладна.

— Выдатна. У такім выпадку, я больш не буду вас затрымліваць.

— Калі мне зайсці па Валю?

— Запытаўся лейтэнант.

— Можаце забраць яе а палове на трэцяю.

— Дзякую, — ён каротка казырнуў і хуткім крокам выйшаў з памяшкання.

Я спаў неспакойна. Мне снілася маленькая Валя, потым маёр

Раманаў, потым Звягінцаў, які чамусьці ўсё хацеў злавіць мяне і ўдарыць цяжкім ялавым ботам. Я бег, бег, бег ад яго, спатыкаўся, падхопліваўся і зноўку бег. Звягінцаў усё набліжаўся, і мне ўжо падавалася, што я не ўцяку. Нарэшце я зноўку ўпаў, і лейтэнант аказаўся побач. На ягоным твары гуляла д'явольская ўсмешка...

— ...Камісарыят унутраных спраў! Адчыніце дзверы!

Я не адразу зразумеў, што адбываецца. Стукалі адначасова і ў вокны і ў дзверы. З вуліцы даносіўся брэх сабак і хуткі тупат ног. Мяркуючы па гуках, чэкісты ламіліся не толькі да нас: грукат неўся і ад суседніх дамоў.

— Адчыніце дзверы!

Я падхапіўся, раптам адчуўшы, што ў мяне мокрая ад поту спіна.

Таня таксама прачнулася і глядзела на мяне спалоханымі вачыма.

Я падбег да дзвярэй і адкрыў замок. За дзвярыма стаялі два сяржанты.

— Ваша імя і прозвішча!

— Савіцкі Максім Леанідавіч. Што...

— Вы жывеце адзін?

— З жонкай. Ды што ўрэшце...

— Паклічце жонку.

— Не трэба нікога клікаць, я тут, — Таня выйшла з-за маёй спіны.

— Скажыце, калі ласка, ваша імя і прозвішча.

— Савіцкая Таццяна Віктараўна.

— Акрамя вас у хаце нікога няма?

— Вядома, не! Слухайце... — я пачаў злавацца.

— Правер, — старэйшы з іх кіўнуў дарогаму, з сабакам.

— Ды што вы сабе...

— Максім Леанідавіч і Таццяна Віктараўна, у раёне вашай вёскі збег вельмі небяспечны злачынец, які этапаваўся канвоем разам з іншымі ворагамі. Мы правяраем усе хаты ў вёсцы...

Да раніцы я ўжо так і не заснуў.

Нашы часы, Інстытут Гісторыі

Вацлаў Міхайлавіч Міраноўскі прыгладзіў адной рукою напаўсі-

выя валасы. Археолагу ішоў пяцьдзсят шосты год. Менавіта ён і кіраваў тымі раскопкамі, падчас якіх і былі знойдзеныя пахаванні расстраляных. Незвычайныя знаходкі ён дэманстраваў свайму вучню — аспіранту Акадэміі, дваццацітрохгадоваму хлопцу, які стаяў побач з ім і з вялікай цікавасцю разглядаў прадметы, выцягнутыя ягоным настаўнікам з пластыкавых пакетаў.

— Вось паглядзі сюды. Партсігар алюмініевы, цікавая знаходка. Большасць ахвяраў яўна паходзіла з простых людзей...

— Вацлаў Міхайлавіч, — аспірант адважыўся на пытанне. — А колькі чалавек было ў раскапанай яме?

— Калі падлічыць усе фрагменты костак, атрымліваецца, што не менш сарака пяці.

— А колькі выяўлена магільняў?

— Ах, вось ты да чаго... Мы налічылі дзвесце трынаццаць.

— То бок, калі ўзяць за сярэдняю колькасць сорок пяць, атрымліваецца каля...

— аспірант моўчкі шаваліў вуснамі, падлічваючы пра сябе. — ...дзсяці тысячаў чалавек!!!

— Я лічу, што ўсё ж такі менш. Па-першае, гэта даволі вялікая яма. Ну а па-другое... Мы не можам быць упэўненымі, што ва ўсіх ямах ёсць пахаванні. Пэўная частка з іх можа быць пустымі. Але на гэтым палігоне, мяркую, ляжыць не менш за сем-восем тысячаў чалавек.

— Сем тысячаў... А колькі можа быць такіх месцаў?..

— Ніхто не скажа табе цяпер, колькі. Адно магу сказаць — шмат.

На століку ля вакна раптам зайшоўся залівістым перакатам тэлефон. Вацлаў Міхайлавіч цяжка падняўся з-за стала і падышоў.

— Слухаю.

— Вацлаў Міхайлавіч Міраноўскі?

— Так.

— Вацлаў Міхайлавіч, вам лепей згарнуць вашыя даследаванні адносна масавых пахаванняў, якімі вы займаецеся ад мінулага тыдня, і перадаць справу вайскавай пракуратуры.

— З кім я размаўляю? Назавіцеся.

— Вацлаў Міхайлавіч, гэта вельмі настойлівая парада. Даследаванні могуць быць вельмі непажаданымі, а іх вынікі даволі небяспечнымі. Пакуль гэта толькі парада.

— Назавіце сябе!

— Маёр Камітэта дзяржбяспекі Міхалевіч.

— Маёр Міхалевіч, прашу выслухаць мяне. Ніякіх даследаванняў я згортваць не збіраюся, тым больш не збіраюся нікому перадаваць справу. Хай вайсковая пракуратура займаецца сваімі справамі, я, як дзяржаўны эксперт, буду займацца сваімі. Нагадаю вам, што па факце масавых пахаванняў невядомага паходжання ўзбуджана крымінальная справа, і займацца ёй — гэта мой абавязак як эксперта-археолага і проста як навукоўца. Дзякуй вам за клопат, але ён абсалютна недарэчны...

Пачатак

Гэта пачалося яшчэ ўвосень. Аднекуль з гораду праз нашу вёску пачалі гоісаць вялікія чорныя машыны з крытым кузавам. Пакрысе яны прабілі праз снег і прамерзлую глебу глыбокія каляіны — аж да самага лесу.

А на пачатку снежня ў лесе пачалося будаўніцтва. Побач з чорнымі крытымі грузавікамі з'явіліся грузавікі з адкрытымі бартамі, на якіх везлі ў лес арацаваныя дошкі і будаўнічы матэрыял. За два тыдні трохметровы плот абкружыў лес на пяць кіламетраў углыб. На ўездзе ў лес была збітая агромістая брама. Штодзень і штоноч каля яе неслі варту два шарагоўцы НКВС...

Заняткі скончыліся дваццаць хвілінаў таму. Я пакрысе збіраў свае рэчы, перыядычна адказваючы на дзіцячыя словы развітання.

Ля задніх сталоў стаялі і абчымсьці шапталіся Ясік з Валяй. На дзіва, дзеці пасябравалі, я часта заўважаў, як яны разам сыходзілі са школы, калі за Валяй не заходзіў маёр альбо Звягінцаў. Больш сяброў ні ў хлопчыка, ні ў

маёравай дачкі ў класе не было, верагодна гэта таксама адыграла сваю ролю.

— А вы чаму не сыходзіце дадому? — ветліва запытаўся я.

Яны асцярожна наблізілася да мяне.

— Максім Леанідавіч... мы...

— Мы б хацелі...

— Калі ласка, я вас слухаю. У вас штосьці здарылася?

— Максім Леанідавіч... мы на конт той высокай брамы ў лесе.

— Та-а-ак... — жэстам я загадаў ім сесці за стол перада мной, сам пайшоў і зачыніў дзверы ў класны пакой. — Вы хадзілі да брамы?

— Так, мы хадзілі. Мы... — Голас Валі дрыжаў і зрываўся, было добра бачна, што яна вельмі хвалювалася і ледзьве стрымлівалася ад таго, каб не заплакаць.

Размову працягнуў Ясік.

— Максім Леанідавіч, толькі не лайцеся на нас! Мы... нам няма чаго было рабіць, і мае, і Валіны бацькі затрымліваюцца на працы ажно да ночы, вось мы і бадземся разам... Прыкладна ў кіламетры ад брамы мы знайшлі лаз... Мы пралезлі і выйшлі да вялікай прагаліны. Там было шмат людзей у форме. Яны размаўлялі паміж сабой, палілі цыгареты. Частка з іх збірала нейкія рэчы. А за імі вялікі бульдозер раўняў чамусьці раскапаную яму — яна была ўжо засыпаная. Але галоўнае не гэта. Галоўнае, што...

— Гэтая яма дыхала! — Валя ледзьве не закрычала, і па яе шчоках нарэшце пацяклі слёзы.

— Цішэй, калі ласка!

— Максім Леанідавіч, яма насамрэч дыхала. Альбо дыхала ТОЕ, ШТО БЫЛО Ў ЁЙ.

— Так... што было далей?

— Далей? Нічога. Мы асцярожненька пайшлі — амаль што папаўзлі — да нашага лагу.

Я памаўчаў хвіліну, збіраючыся з думкамі.

— Каму вы яшчэ распавядалі пра гэта?

— Нікому, — Ясік катэгарычна паматаў галавой.

— А ты, Валя.

— Я... таксама...

— Гэта добра. Слухайце мяне. Нікому, чуеце, нікому больш не гаварыце пра тое, што былі за плотам і што бачылі. Нават сваім бацькам. Вам зразумела?

Палігон

Я збіраўся нядоўга. На маё шчасце, Тані дома не было — яна выправілася ў госці да дзеда Юрася. Гэта вызваліла мяне ад непрыемных тлумачэнняў. Прынамсі, гэтых тлумачэнняў я не змог бы даць і самому сабе.

А сапраўды, навошта мне гэта трэба?

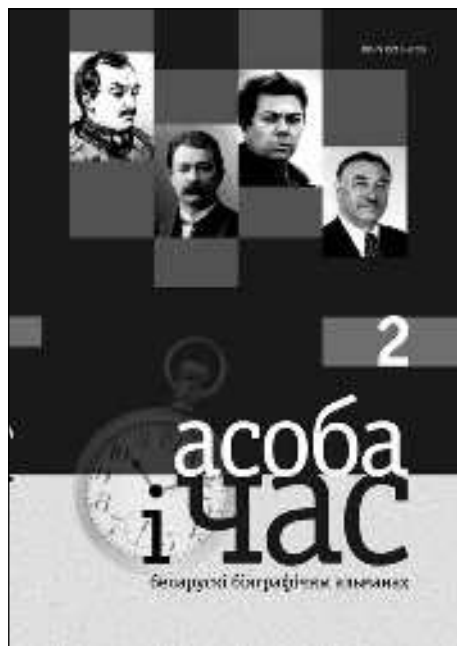
Адказаў у мяне не было. Я ведаў толькі тое, што спакою мне дзіцячы аповед не дасць, пакуль я сам не ўбачу ўсё сваімі вачыма і не разбяруся, у чым жа там справа. Між тым, я цудоўна разумеў, што калі не рашуся на гэта сёння, наўрад ці ўжо калісьці ў мяне хопіць мужнасці для гэткай разведкі.

Я апрануў цёплыя каласкі, хоць на вуліцы было не асабліва халодна, і нацягнуў высокія боты. У кішэню сунуў пачак запалак на ўсякі выпадак. Потым падумаў і паклаў туды ж невялікі нож у скураным чохле...

Заканчэнне — у наступным нумары «Б». Друкуецца ў невялікім рэдакцыйным скароце

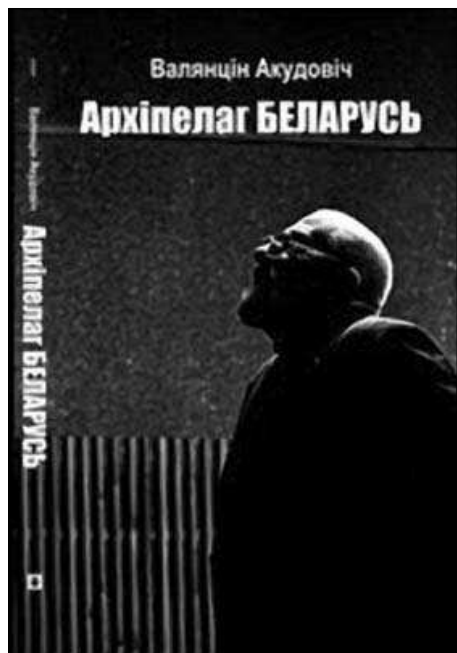
КНИГАЗБОР

Асоба і час. Беларускі біяграфічны альманах. Выпуск 2. Уклад. Аляксандр Фядута. — Мінск: Лімарыус, 2010. — 392 с.

Чарговы нумар Беларускага бібліяграфічнага альманаха «Асоба і час» багаты на гучныя імёны. Матэрыялы выпуску прысвечаныя Васілю Быкаву, Уладзіміру Караткевічу, Максіму Лужаніну, архітэктару Івану Жалтоўскаму, вучоным Адаму Багдановічу, Яўгену Вярбіцкаму, Івану Замоціну, Аляксандру Еўлахава, генералу Кіпрыяну Кандра-товічу, філамату Вінцэнту Будрэвічу. Сярод аўтараў тэкстаў — Аляксандр Фядута, Сяргей Харэўскі, Адам Глобус, Якаў Басін, Іван Саверчанка, Андрэй Расінскі... а таксама дзіцячы ўрач з Мінска Мінна Лапідус і гарадзенская журналістка Фрыда Пугач.

Акудовіч Валянцін. Архіпелаг Беларусь. — Мінск: Логвінаў, 2010. — 220 с.

У новай кнізе літаратара і філосафа чытач знайдзе дыялогі, фрагменты гутарак, дыскусій ды палемік, у якіх аўтар браў удзел цягам апошніх пятнаццаці гадоў. Значная частка іх прагучала на хвалях Радзіё Свабода.

Тэксты, што ўвайшлі ў кніжку, узятыя з газэтаў і часопісаў. Гэта не цалкам тэксты, інтэрв'ю, гутаркі ды дыялогі, а выцінанкі з іх, згрупаваныя паводле прынцыпу цэласнасці тэмы. І такі прынцып прымусіў аўтара падзяліць кніжку на 6 раздзелаў, у якіх тэксты па беларускай гісторыі, літаратуры, філасофіі.

Адзін з самых цікавых раздзелаў прысвечаны палітыцы. Хоць усё тое, што не вытрымала часу, так званая штодзённая журналістыка, у кніжку не ўвайшло. Акудовіч прызнаўся, што палітыку не любіць: «Усе палітыкі — гэта курду-пелі, якіх цудоўная фея падае як прыгажуню».

І гэтай тэме прысвечаны невялікі тэкст, які так і называецца: «Пастамент для курдупеля»...

Беларус 2010. Літаратурны альманах беларускіх пісьменнікаў замежжа. — Нью Ёрк: Выдавецтва газеты «Беларус», 2010. — 282 с.

Чацвёрты нумар выдання, заснаванага ў 2007 годзе, парадзе сваіх чытачоў не толькі сталай перыядычнасцю і павелічэннем колькасці аўтараў, але і якасцю надрукаваных твораў. Сярод аўтараў часопіса — Аляксей Арцёмаў, Аляксандр Баршчэўскі, Ірына Варабей, Віталь Воранаў, Янка Запруднік, Віялета Кавалёва, Якуб Лапатка, Цімох Ліякумовіч, Алег Мінкін, Сяргук Сокалаў-Воюш, Аляксандр Тарановіч, Макс Шчур і іншыя.

Вітаўт Кіпель у прадмове да альманаха асабліваю значнасць надае таму, што ён выходзіць на «клясычным правапісе»: «Я, як і шмат маіх сяброў — рэаліст. Наркамаўка сёння пераважае. Гэта — дзяржава, школа, набытыя навыкі. Аднак ніяк нельга сьпісваць клясычны правапіс у расход. У выніку ён будзе, павінен, дамінаваць у нацыянальнай дзяржаве».

Вонэгут Курт. «Бойня № 5, або Крыжовы паход дзетак»: раман. Пер. з анг. Павел Касцюкевіч. — Мінск: Логвінаў, 2010. — 220 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны. Пераклады. Кніга I)

Новая выдавецкая серыя «Пераклады» распачалася раманам Курта Вонэгута «Бойня №5, або Крыжовы паход дзетак». Цяжка паверыць, што гэты сусветна вядомы твор дагэтуль не гучаў па-беларуску і столькі гадоў чакаў свайго перакладчыка... І добра, што так сталася, бо іна-

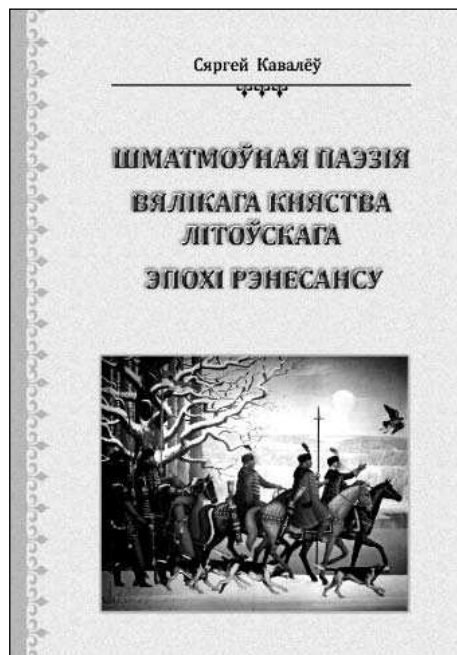
чай мы не мелі б такой цудоўнай паслямовы ад перакладніка Паўла Касцюкевіча, якая сама па сабе твор мастацтва...

Геніюш Ларыса. Збор твораў. У 2 т. Кн. 1. Уклад. М. Скобла. — Мінск: Лімарыус, 2010. — («Галасы Айчыны»).

Першы том аднаго з першых збораў твораў Ларысы Геніюш складаюць паэтычныя тэксты пісьменніцы, у тым ліку 72 вершы, якія публікуюцца ўпершыню. У кнізе змешчана шмат невядомых здымкаў — ад студыйнага партрэта, зробленага ў 1939 годзе ў Празе, да здымку яе лагернай кашулі з нашытым на спіне арыштанцкім нумарам... У другім томе друкуецца проза: дакументальная аповесць «Сповідзь» і лісты Ларысы Антонаўны — да Васіля Быкава, Максіма Танка, Рыгора Барадуліна, Зосыкі Верас, Дануты Бічэль, да тагачаснага амбасадара ЗША ў Чэхіі Лорэнса Стайнгарда. Большасць лістоў друкуецца ўпершыню.

Кавалёў Сяргей. Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу: манаграфія. — Мінск: Кнігазбор, 2010. — 376 с.

Літаратуру Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу ад пачатку XVI да пачатку XVII ст. «літоўскія даследчыкі разглядаюць як інтэгральную частку літоўскай літаратуры, украінскія — як частку літаратуры ўкраінскай, а польскія — як частку літаратуры польскай», — піша Сяргей Кавалёў ва ўводзінах. Закамернае пытанне: а ці не ёсць шматмоўная паэзія ВКЛ здабыткам і беларускай культуры? Так, даўно час адмовіцца ад састарэлай канцэпцыі, што старадаўняя беларуская літаратура — гэта толькі тэксты на старабеларускай і царкоўнаславянскай мовах. Бо тады з нашай спадчыны выпадалі лаціна і польскамоўныя творы Сымона Буднага, Анд-

рэя Рымшы, Каятана Марашэўскага, Саламона Рысінскага, Міхала Карыцкага, не кажучы ўжо пра Міколу Гусоўскага, Яна Вісліцкага... Сваю кнігу даследчык прысвяціў светлай памяці прафесара і паэта Алега Лойкі.

Майсеенка Анатоль. Роздум: вершы, паэмы, прысвячэнні; Прадм. А. Ліс. — Мінск: А. М. Вараксін, 2010. — 264 с.

Вучоны, філолаг, аўтар літаратуразнаўчых кніг, выкладчык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры Анатоль Майсеенка (1940-2009) быў вядомы яшчэ і як таленавіты паэт-лірык, які лепшыя старонкі сваёй творчасці прысвяціў тэме Радзімы — Беларусі. Сведчанне таму і кніга, выхаду якой ён не чакаўся... «Адбалела душа, адбалела, // Адляцела ад цела душа...» Але засталіся дзясяткі ўдзячных вучняў, якія будуць памятаць і згадваць свайго Настаўніка...

Папковіч Уладзімір. Рэшта: вершы. — Мінск: Медысонт, 2010. — 64 с.

Гэтая сціплая кніжачка з сімвалічнай назвай «Рэшта» пры чытанні ператвараецца ў Вялікую кнігу жыцця. 75-гадоваму паэту і перакладчыку Уладзіміру Папковічу ёсць што сказаць на развітанне людзям і сабе. Чаму на развітанне? Такім тужлівым настроем прасякнутая ўся кніга. Сэнс жыцця, сцэжкі быцця, якія мы выбіраем (ці яны нас?), пакутная Радзіма, змест паэзіі і творчасці ўвогуле — пытанні, якія так і застаюцца без адказаў, колькі б мы ні шукалі іх... А ратуе нас толькі іронія і ўменне пасмяяцца з саміх сябе: «Стаўся да сябе так, як ставішся да іншых. Жудасна будзе тады застацца сам-насам з сабой»... Менавіта таму сатырычным раздзелам «Расслабцеся» і заканчвае свой зборнік аўтар.